ALTERRA
WAGENINGEN UR

Eerste concept- en ontwerpbeheerplannen Natura 2000

Kinderziektes en de weg naar herstel!

Alterra-rapport 2071
ISSN 1566-7197

R.C. van Apeldoorn, A. Klimkowska en C.J. Smit

Eerste concept- en ontwerpbeheerplannen
Natura 2000

Dit onderzoek is uitgevoerd binnen het kader van Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, De 12 Landschappen, Vogelbescherming Nederland en de provinciale Milieufederaties

Eerste concept- en ontwerpbeheerplannen Natura 2000

Kinderziektes en de weg naar herstel!

R.C. van Apeldoorn[1] , A. Klimkowska[1], C.J. Smit[2]

[1] Alterra
[2] Imares

Alterra-rapport 2071

Alterra Wageningen UR
Wageningen, 2010

Referaat

Apeldoorn, R.C. van, A. Klimkowska en C.J. Smit, 2010. *Eerste concept- en ontwerpbeheerplannen Natura 2000: Kinderziektes en de weg naar herstel!* .Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 2071. 76 blz.; 18 tab.; 13 ref.

In dit rapport worden de resultaten gepresenteerd van de analyse en beoordeling van de eerste concept- en ontwerpbeheerplannen voor elf geselecteerde Natura 2000-gebieden. De analyse en beoordeling berusten op een groot aantal criteria. Deze zijn gebruikt om een antwoord te geven op de vragen naar de mate waarin de plannen bijdragen aan het bereiken van de (landelijk) gunstige staat van instandhouding van soorten en habitattypen en functioneren als toetsingskader voor de vergunningverlening. Geconcludeerd wordt dat de kwaliteit van de plannen kan worden vergroot door minder detailinformatie, meer systematiek en structuur in een aantal hoofdstukken, betere samenhang tussen de hoofdstukken en door de maatregelen en toetsing van activiteiten beter te onderbouwen en te expliciteren. Aanbevelingen voor verbeteringen worden voor alle onderdelen van de plannen gegeven.

Trefwoorden: beheerplannen, Brabantse Wal, De Deelen, Deurnsche Peel, evaluatie, Geleenbeekdal, Landgoederen Brummen, Mariapeel en Groote Peel, Natura 2000, Oude Land van Strijen, Regte Heide & Riels Laag, Voordelta, Wieden-Weerribben, Zuidlaardermeergebied, Zwin en Kievittepolder

ISSN 1566-7197

Dit rapport is gratis te downloaden van www.alterra.wur.nl (ga naar 'Alterra-rapporten'). Alterra Wageningen UR verstrekt geen gedrukte exemplaren van rapporten. Gedrukte exemplaren zijn verkrijgbaar via een externe leverancier. Kijk hiervoor op www.boomblad.nl/rapportenservice.

© 2010 Alterra Wageningen UR, Postbus 47; 6700 AA Wageningen; Nederland
Telefoon 0317 48 07 00; fax 0317 41 90 00; e-mail info.alterra@wur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra Wageningen UR.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Alterra-rapport 2071
Wageningen, oktober 2010

Inhoud

Samenvatting 7

1 Inleiding 11

2 Werkwijze 13
2.1 Selectie van beheerplannen 13
2.2 Achtergrond bij de keuze van de criteria 13
2.3 Toelichting op de criteria en hun beoordeling 15
2.3.1 Samenvatting en inleiding 16
2.3.2 Instandhoudingsdoelen 16
2.3.3 Ecologische gebiedsbeschrijving 17
2.3.4 Beleid en bestaand gebruik 18
2.3.5 Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd 19
2.3.6 Effecten bestaand gebruik en vergunningverlening 20
2.3.7 Realisatie instandhoudingsdoelen 21
2.3.8 Uitvoering 22
2.3.9 Overige zaken 23

3 Samenvatting en inleiding 25

4 Instandhoudingsdoelen 27
4.1 Doelen waarvoor een gebied is geselecteerd en hun relatieve betekenis 27
4.2 Overige doelen 30
4.3 Ecologische vereisten van de doelen 32

5 Ecologische gebiedsbeschrijving 37

6 Beleid en bestaand gebruik 43
6.1 Plannen en beleid 43
6.2 Bestaand gebruik 45

7 Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd 49

8 Effecten van bestaand gebruik en vergunningverlening 53

9 Realisatie instandhoudingsdoelen 59
9.1 Noodzakelijke maatregelen 59
9.2 Monitoring 62

10 Uitvoering 66

11 Overige zaken 69

Literatuur 71

Bijlage 1 Maatregelen-/doelen-tabel voor Natura 2000-beheerplannen 73

Samenvatting

Aanleiding en doel
De invoering van de Vogel- en Habitatrichtlijnen is momenteel in de fase waarin de verplichte beheerplannen (volgens de Nederlandse Natuurbeschermingswet) worden geschreven voor de gebieden die (formeel) zijn aangewezen. In september 2009 zijn de eerste concept- en ontwerpplannen verschenen. Het schrijfproces verloopt decentraal waarbij de provincies een grote verantwoordelijkheid dragen voor dit proces en het gereed komen van een groot deel van de plannen. Door het decentrale proces verschillen de plannen in omvang en kwaliteit.
Dit roept twee vragen op over de twee belangrijke functies die de beheerplannen hebben, namelijk:
– in welke mate draagt deze eerste generatie beheerplannen bij aan het (op termijn) bereiken van de landelijke gunstige staat van instandhouding (gstvi) en gebiedsdoelen voor soorten en habitattypen?
– in welke mate functioneren de beheerplannen als toetsingskader voor de vergunningverlening?

Beide vragen vormen de kern van het onderzoek. De resultaten zijn bedoeld om in het verdere proces van het schrijven van de beheerplannen hun kwaliteit te verhogen, waardoor ze beter kunnen voldoen aan de twee genoemde functies.

Werkwijze
Voor het vinden van een antwoord op de twee hoofdvragen zijn elf plannen geselecteerd op grond van vier criteria:
– de plannen zijn (bijna) klaar en vergevorderd in de besluitvorming;
– ze omvatten een breed scala van doelen (inclusief grote wateren);
– de betrokkenheid van verschillende ‘bevoegde gezagen’ en auteurs;
– er is betrokkenheid van verschillende beheerders.

Bijna de helft van de geselecteerde plannen betreft een conceptversie.

De plannen zijn vervolgens geanalyseerd en beoordeeld op inhoud en (praktische) bruikbaarheid. Hiervoor zijn een groot aantal criteria opgesteld, die zijn afgeleid uit de twee belangrijke functies. Ze zijn ingedeeld in twee groepen (belangrijk, minder belangrijk) afhankelijk van de mate (sterk, minder sterk) waarin ze de kwaliteit van de plannen beïnvloeden. De beoordeling leidt tot aanbevelingen met een prioriteit 1 of 2. Dit is ook weer afhankelijk van de mate waarin ze bijdragen aan het verhogen van de kwaliteit van de plannen.

Het beoordelen van de kwaliteit van individuele plannen is geen doel van het onderzoek en is dus niet aan de orde.

Resultaten
De resultaten van de analyse van de plannen worden besproken aan de hand van:
– hun onderlinge vergelijkbaarheid;
– de mate waarin ze helpen de doelen te realiseren;
– de mate waarin ze als toestingskader voor de vergunningverlening functioneren;
– hun praktische bruikbaarheid.

Vergelijkbaarheid
Geconstateerd wordt dat de geanalyseerde plannen op onderdelen (nog) niet volledig zijn ingevuld. Voor een enkel onderdeel is dit begrijpelijk zoals waar het om het toetsingskader voor de stikstofproblematiek (PAS regeling) gaat en nog niet afgeronde discussies rond (grond)water gerelateerde maatregelen. Op deze onderdelen lopen het schrijfproces van de plannen en het besluitvormingsproces niet in de pas.

De plannen verschillen sterk, o.a. in opzet (hoofdstukken en hun uitwerking) en de doelen en accenten die worden gelegd. Soms is er relatief veel aandacht voor de gebiedsbeschrijving, in andere plannen meer voor de toetsing van het bestaande gebruik. Sommige analyseren en beschrijven duidelijke knelpunten, in andere zijn ze meer impliciet in de tekst opgenomen.

Het plan voor 'Wieden - Weerribben' vormt een uitzondering omdat het nadrukkelijk als een kaderplan wordt gepresenteerd, dat nog op een aantal belangrijke onderwerpen verder zal worden uitgewerkt. Hierdoor kan het voor een aantal criteria niet goed met de andere plannen worden vergeleken. Als concept/ontwerp beheerplan heeft het dan ook nog onvoldoende kwaliteit.

Het realiseren van doelen
Geconcludeerd wordt dat naast de formele doelen uit het aanwijzingsbesluit ook andere hiermee samenhangende (afgeleide) doelen en doelen die uit een andere beschermingsstatus voortkomen onvoldoende worden vermeld. Tegenstrijdige doelen (knelpunten) en synergie tussen doelen blijven veelal onduidelijk.
De uitwerking van de doelen in termen van (algemene) ecologische eisen en van specifieke gebiedseisen (de mate waarin doelen voorkomen en aan de eisen wordt voldaan in het gebied) moeten duidelijker gescheiden worden (scheiden van algemene en gebiedsspecifieke informatie). Knelpunten, waaronder kennislacunes moeten duidelijker worden beschreven en gepresenteerd.

Gebiedsspecifieke informatie wordt onvoldoende gepresenteerd vanuit de ecologische eisen van de doelen, in termen van sleutelprocessen, sturende en verstorende factoren, hun onderlinge relaties en ranges en de knelpunten die hierin voorkomen.
Informatie die zich richt op het verschaffen van een helder inzicht in de relatie tussen de doelen (soorten en habitattypen), hun (mate van) voorkomen, hun structuur en kwaliteit en sturende en verstorende factoren en hoe dit samenhangt met het functioneren en de kwaliteit van het gehele gebied en zijn omgeving (op hoofdlijnen) vraagt meer aandacht.

Vooral het ruimtelijk aspect van de gebieden behoeft verbetering (relaties tussen deelgebieden in het gebied, relaties met omringende gebieden, positie binnen het Natura 2000-netwerk in Nederland en eventueel daarbuiten).
Al deze informatie heeft o.a. als doel een basis te bieden voor de visie (korte en lange termijn) en vanuit de knelpunten een basis voor de noodzakelijke maatregelen.

Op alle genoemde punten is in alle plannen in meer of mindere mate sprake van ontbrekende informatie, teveel detail en/of niet relevante informatie, overlap met andere hoofdstukken, onduidelijke structuur van hoofdstukken en geen/weinig helder gepresenteerde knelpunten.
Hierdoor is de relatie tussen deze hoofdstukken met hun knelpunten en het hoofdstuk met de visie (Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd, zie hoofdstuk 7) en dat met de noodzakelijke maatregelen (Realisatie instandhoudingsdoelen, zie hoofdstuk 9) vaak wel op hoofdlijnen en globaal duidelijk, maar wordt de inhoudelijke onderbouwing (op onderdelen) gemist.

Plannen die op onderdelen hieraan wel voldoen, bieden meer inzicht en een betere onderbouwing van de maatregelen.

Van een aantal soorten en habitattypen is geconstateerd dat aanvullende beleidsmaatregelen, naast die in de Natura 2000-gebieden, nodig zijn om hun landelijke doelstellingen (gebaseerd op de gunstige staat van instandhouding, gstvi) te bereiken. Het gaat voor een deel om soorten van Bijlage IV van de Habitatrichtlijn, waarvoor extra aandacht wordt gevraagd door ze expliciet in zowel de leefgebiedenbenadering als in de Natura 2000-beheerplannen op te nemen (zie Bouwma et al., 2009).

Voor alle plannen geldt dat de bijdrage aan het realiseren van de doelen niet alleen afhankelijk is van een heldere onderbouwing van de noodzakelijke maatregelen, maar tevens van de wijze waarop deze geïntegreerd zijn of zullen worden met plannen en/of maatregelen uit andere beleidsectoren. Dit punt van integratie behoeft in de meeste plannen verbetering op één of een aantal punten. Opvallend is bijvoorbeeld dat een verwijzing en uitwerking van het plan en de (deel)gebiedsstroomplannen in het kader van de Kaderrichtlijn Water ontbreekt.

Het alleen maar noemen van ander beleid(splannen) is onvoldoende als dit niet wordt uitgewerkt tot een aantal knelpunten of goede oplossingen die duidelijk gerelateerd zijn aan doelen en/of factoren die hun voorkomen bepalen en de noodzakelijke maatregelen. De uitwerking moet ook op positieve bijdragen (synergie) wijzen. Onzekerheden voortvloeiend uit nog te maken afspraken (bijv. PAS-regeling) moeten op hun consequenties worden besproken evenals daarmee samenhangende maatregelen om achteruitgang van de doelen te voorkomen.
Of de hierboven genoemde punten opgelost zijn of kunnen worden met de uitkomsten van de discussie over een sociaal-economische paragraaf of hoofdstuk is bij het schrijven van dit rapport nog niet duidelijk.

Kader voor de vergunningverlening
Het schatten en beoordelen van de mogelijke effecten van activiteiten (bestaand gebruik) in de meeste plannen is onvoldoende en/of ondoorzichtig. Het ontbreekt aan het expliciteren van duidelijke (dosis-effect)relaties tussen activiteiten en doelen, het aangeven van de ontwikkelingen van het bestaand gebruik, aan de onderbouwing voor het bepalen van mogelijke effecten en de argumentatie voor de beoordeling. In combinatie met een onvolledige beschrijving van het bestaand gebruik naar omvang en locatie is sprake van een slecht of niet onderbouwde effectenanalyse die kan leiden tot discussie over de juistheid van de toetsing. Knelpunten in termen van onzekerheden en ontbrekende kennis worden te weinig expliciet benoemd.
Dit alles wordt geïllustreerd door een aantal plannen waarin onduidelijk is of de toetsing expliciet heeft plaats gevonden vanuit de doelen of impliciet vanuit het bestaande gebruik zelf.

Meer informatie over en een betere uitwerking van begrippen, die in het kader van de vergunningverlening een belangrijke rol spelen (mitigatie, cumulatie, externe werking) is noodzakelijk. Deze begrippen zijn nu nog onvoldoende uitgewerkt, waardoor de plannen onvoldoende als toetsingskader voor de vergunningverlening kunnen worden gebruikt.

Voor de categorie van activiteiten die onder voorwaarden, of met aanpassingen toelaatbaar worden geacht, moeten de mitigerende maatregelen expliciet (bijv. met het tijdstip waarop ze worden uitgevoerd) worden benoemd. Ook is niet of onvoldoende beschreven hoe deze maatregelen in beleid zijn vastgelegd en wie verantwoordelijk is en of monitoring aan de orde is.

Informatie over bestaand gebruik dat na toetsing moet worden gestopt, wordt in een gering aantal plannen niet aangetroffen. Hierbij is het onduidelijk of deze vormen van bestaand gebruik niet voorkomen of dat ze niet in beschouwing zijn genomen. Termijnen waarop gestopt moet worden, zijn in zulke gevallen niet of weinig expliciet gemaakt.

Een (standaard) inzichtelijke doelen- en maatregelen-matrix of tabel (zoals in bijlage 1) wordt node gemist in een aantal plannen.

Bruikbaarheid van de plannen
Geconstateerd wordt dat de informatie over 'Instandhoudingsdoelen', 'Ecologische gebiedsbeschrijving' en 'Beleid en bestaand gebruik' (zie respectievelijk de hoofdstukken 4, 5 en 6) vooral beschrijvend en (knelpunt) signalerend (zou moeten) is. De hoofdstukken 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd', 'Realisatie maatregelen' en 'Uitvoering' bouwen voort op de knelpunten in deze drie genoemde hoofdstukken. Ze integreren informatie (tot doelen in ruimte en tijd) en werken deze verder uit door te beschrijven wat er moet gebeuren (visie) om de knelpunten op te lossen, welke maatregelen daarvoor (gefaseerd) worden ingezet en onder welke voorwaarden dat moet gebeuren.
Het hoofdstuk waarin bestaande activiteiten worden getoetst ('Effecten van bestaand gebruik en vergunningverlening') gebruikt informatie uit andere hoofdstukken, maar staat min of meer op zichzelf.

De bruikbaarheid en de leesbaarheid van de plannen zal aanzienlijk toenemen als de systematiek en structuur tussen, maar vooral binnen, de hoofdstukken meer aandacht krijgen. Dit kan door in de hoofdstukken, die o.a. als doel hebben knelpunten te signaleren, duidelijker af te sluiten met overzichtelijk gepresenteerde knelpunten. Daarnaast zal de samenhang tussen de hoofdstukken worden bevorderd als in de hoofdstukken die voortbouwen op de knelpuntenanalyses dezelfde begrippen worden gebruikt. Het gaat vooral om begrippen die gerelateerd zijn aan de doelen (bijv. sturende en verstorende factoren) en aan de vergunningverlening (denk aan kritische waarden, ranges in verband met significantie, cumulatie).

Ook het logische gebruik van tabellen zal de leesbaarheid en inzichtelijkheid vergroten. Vanwege de leesbaarheid kan overwogen worden om een beperkt aantal bijlagen met vaste titels op te nemen.

Tot slot wordt geconstateerd dat de ecologische eisen van de doelen (in algemene termen) voor alle Natura 2000-gebieden in Nederland hetzelfde zijn (zie bijv. Synbiosis op LNV website). Of aan de eisen wordt voldaan is per gebied anders. Welke informatie over de 'Ecologische vereisten van de doelen' moet worden verstrekt en waar die het beste kan worden gepresenteerd vraagt nadere afweging. De ecologische eisen lijken als een logische uitwerking van de doelen in het hoofdstuk 'Doelen' of een aparte bijlage thuis te horen.

Eindconclusie
Gegeven de twee vragen van het onderzoek kan worden geconcludeerd dat in de geselecteerde plannen een stevige basis is gelegd (in het ene plan meer dan het andere) voor de beoogde functies die de plannen moeten vervullen. Hierbij wordt in aanmerking genomen dat het proces om beheerplannen te schrijven voor Natura 2000-gebieden vrij recent is gestart en dat zaken als integratie van terreinbeheer (en maatregelen) met andere sectoren (en hun maatregelen) vrij nieuw is, evenals de functie van de plannen als afwegingskader voor de vergunningverlening.

De kwaliteit van de plannen als openbaar document kan op een flink aantal punten verbeterd worden. In het algemeen bevatten de plannen teveel detailinformatie, hebben ze te weinig systematiek en structuur en behoeven ze een betere onderbouwing en explicitering als het om maatregelen en toetsing van activiteiten gaat.

Aanbevolen wordt geen nieuwe handleiding te schrijven voor beheerplannen Natura 2000, maar één of twee voorbeeldplannen (dummies) te schrijven. Dit is goed mogelijk op basis van de bestaande handreikingen, programma's van eisen en checklijsten, de geselecteerde plannen en de in dit rapport gepresenteerde conclusies en aanbevelingen. Daarnaast bieden de analyses die zijn uitgevoerd en de aanbevelingen in dit rapport een goede basis voor aanpassingen aan nog op te stellen plannen.

Tot slot wordt aanbevolen een constructie te bedenken voor de kwaliteitsbewaking van de beheerplannen.

1 Inleiding

Achtergrond
De invoering van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen in Nederland verloopt in fasen. De eerste fase bestond uit het selecteren van gebieden (de zogeheten Natura 2000-gebieden) volgens ecologische criteria en het aanpassen van de wetgeving voor soorten- en gebiedsbescherming (Flora- en faunawet en Natuurbeschermingswet). In een tweede fase worden 162 geselecteerde gebieden formeel aangewezen als Natura 2000-gebied en wordt voor elk gebied (verplicht) een beheerplan opgesteld. Beheerplannen moeten drie jaar na de formele aanwijzing gereed zijn. Voorjaar 2010 zijn ongeveer 30 gebieden formeel aangewezen en voor het grootste deel van de Natura 2000-gebieden zijn ontwerp-aanwijzingsbesluiten opgesteld. Het proces van de formele aanwijzing is dus in volle gang.
Tegelijkertijd worden er beheerplannen geschreven onder verantwoordelijkheid van de centrale overheid (vooral LNV en V&W) en de provincies.

Een belangrijk onderdeel van de aanwijzingsbesluiten zijn de ecologische doelen voor de gebieden. Deze doelen zijn gerelateerd aan de gunstige staat van instandhouding en moeten in de conceptbeheerplannen verder worden uitgewerkt (in ruimte en tijd). Ook de benodigde maatregelen moeten worden geformuleerd. In september 2009 zijn de eerste generatie (concept- en ontwerp)beheerplannen gereed gekomen. Op basis van deze documenten worden tussen de provincies (verantwoordelijk voor het opstellen van circa 100 beheerplannen) en het ministerie van LNV gesprekken gevoerd over de haalbaarheid en betaalbaarheid van de doelstellingen.

Vraagstelling en doel
Omdat de concept- en ontwerpbeheerplannen tot stand komen in een proces dat als decentraal (provinciaal) kan worden gekarakteriseerd, verschillen de plannen in omvang en kwaliteit.
Dit roept twee vragen op die betrekking hebben op de twee belangrijkste functies die de beheerplannen hebben en die centraal staan in het onderzoek, waarvan de resultaten in dit rapport worden gepresenteerd:
1. in welke mate draagt deze eerste generatie beheerplannen bij aan het (op termijn) bereiken van de landelijke (gunstige staat van instandhouding) en gebiedsdoelen voor soorten en habitattypen;
2. in welke mate functioneren de beheerplannen als toetsingskader voor de vergunningverlening.

De twee vragen bepalen tevens het doel van het onderzoek:

> analyseren van kenmerken en onderdelen van de beheerplannen die voor verbetering in aanmerking komen zodat ze beter bijdragen aan het realiseren van de geformuleerde gebiedsdoelen en beter functioneren als toetsingskader voor de vergunningverlening.

De resultaten van de analyses in dit onderzoek zijn dus bedoeld om de opdrachtgevers en andere deelnemers de mogelijkheid te bieden bij te sturen in het verdere proces van het schrijven van beheerplannen (ontwerp beheerplannen en 2^{e}-generatie) en deze inhoudelijk te verbeteren.

Het project beoogt daarmee een bijdrage te leveren aan het schrijfproces van de plannen, dat recent is gestart, door punten van verbetering aan te dragen, waardoor ze beter aan de twee hierboven genoemde functies kunnen voldoen (kwaliteitsverbetering).

Afbakening
Voor de analyse zijn elf beheerplannen geselecteerd (zie hoofdstuk 2.1). Gezien het geformuleerde doel en de vragen voor dit onderzoek speelt de vraag hoe goed een individueel plan is geen rol in dit project. Individuele plannen worden wel gebruikt voor de analyse, maar alleen genoemd in het rapport als illustratie van goed uitgewerkte kenmerken of te verbeteren kenmerken.
Ook is het rapport geen (nieuwe) handleiding voor het schrijven van beheerplannen.
Het beperkt zich tot aanbevelingen voor verbeteringen op onderdelen, op basis van geanalyseerde knelpunten.

Leeswijzer
De kenmerken van de beheerplannen die zijn geanalyseerd (de informatie waarop is gelet) en de criteria die voor de analyse zijn gebruikt, worden verantwoord in hoofdstuk twee, evenals de beoordeling hoe de criteria in de geselecteerde plannen zijn uitgewerkt.
Vervolgens worden de resultaten van de analyses en de beoordeling (in termen van: zijn criteria goed-niet goed uitgewerkt in de plannen) in de daarop volgende hoofdstukken gepresenteerd. De volgorde van de hoofdstukken is (nagenoeg) dezelfde als die wordt aangetroffen in veel beheerplannen (zie voorstellen DLG, 2010 en SBB & NM, 2008). Hiervoor is gekozen om de resultaten van de analyse en beoordeling direct vergelijkbaar en toepasbaar te maken. In hoofdstuk 3 worden bijvoorbeeld de Inleiding en Samenvatting besproken, de instandhoudingsdoelen en de ecologische beschrijving van een gebied (kenmerken en functioneren) komen respectievelijk in hoofdstuk 4 en 5 aan bod. Hoofdstuk 7 behandelt de visie op het gebied op de korte en lange termijn.

Beleid en plannen die relevant zijn voor het gebied en het bestaand gebruik van het gebied worden in hoofdstuk 6 besproken. De analyse en beoordeling van het bestaand gebruik voor de vergunningverlening staat in hoofdstuk 8.

Welke maatregelen noodzakelijk zijn om de doelen te realiseren en om de mogelijke knelpunten op te lossen wordt in hoofdstuk 9 besproken. Belangrijke randvoorwaarden voor het uitvoeren van de noodzakelijke (beheer)maatregelen staan in hoofdstuk 10. In hoofdstuk 11 worden enkele kenmerken van de plannen besproken die minder te maken hebben met hun inhoud, maar die meer hun bruikbaarheid beïnvloeden (bijvoorbeeld leesbaarheid, kwaliteit van kaarten etc.).

Vanaf hoofdstuk 3 wordt elk hoofdstuk afgesloten met conclusies en aanbevelingen.
In de samenvatting worden de belangrijkste geïntegreerd als antwoord op de hierboven geformuleerde twee hoofdvragen van het onderzoek.

2 Werkwijze

2.1 Selectie van beheerplannen

Voor de selectie van de te analyseren beheerplannen zijn de volgende criteria gebruikt:
– plannen moeten klaar zijn of bijna klaar zijn, dat wil zeggen ze moeten vergevorderd zijn in het schrijf- en besluitvormingsproces;
– plannen moeten betrekking hebben op een breed scala van instandhoudingsdoelen en ook grote wateren omvatten;
– plannen moeten onder de verantwoordelijkheid van verschillende 'bevoegde gezagen' en door verschillende 'auteurs' zijn geschreven;
– gebieden moeten bij verschillende beheerorganisaties in beheer zijn.

Met behulp van de genoemde criteria zijn de volgende beheerplannen geselecteerd:
– Landgoederen Brummen (december 2009)
– De Deelen (concept)
– Deurnsche Peel, Mariapeel en Groote Peel (februari 2010); hier verder genoemd Natura 2000-gebied 'De Peelen' (concept versie 03 februari 2010)
– Brabantse Wal (concept mei 2009)
– Regte Heide & Riels Laag (werkdocument mei 2009)
– Zuidlaardermeergebied (werkdocument V6 2009)
– Geleenbeekdal (concept augustus 2009)
– Zwin en Kievittepolder (januari 2010)
– Voordelta (definitieve versie 2009)
– Oude Land van Strijen (juli 2009)
– Wieden - Weerribben (augustus 2009)

Er wordt nadrukkelijk op gewezen dat bijna de helft van de plannen (op onderdelen) een conceptversie betreft.

Een bijzonder plan is 'Wieden - Weerribben'. Dit beheerplan wordt nadrukkelijk als kaderplan gepresenteerd. Er wordt verwezen naar andere beheer- en beleidsplannen waarin een aantal noodzakelijke maatregelen moet worden uitgewerkt en worden verankerd. Op dit punt wijkt het dus af van de andere plannen. Daarmee hangt tevens samen dat minder detailinformatie wordt gepresenteerd en dat wordt verwezen naar achtergrondrapporten. Beide punten maken dit plan niet goed vergelijkbaar voor een aantal criteria met de andere plannen. Waar dit wel kan is het plan in de analyse meegenomen.

2.2 Achtergrond bij de keuze van de criteria

In de inleiding zijn de twee functies van de beheerplannen en de daarmee samenhangende twee hoofdvragen van het onderzoek genoemd:
– dragen de beheerplannen bij aan de realisatie van de gunstige staat van instandhouding?
– vormen beheerplannen een kader voor de vergunningverlening?

Hier wordt kort ingegaan op de achtergrond van de vragen omdat deze belangrijk is voor de selectie van de (analyse)criteria en hun beoordeling (zie hierna in 2.3).

Gunstige staat van instandhouding
De Vogel- en Habitatrichtlijnen verplichten de Europese lidstaten o.a. tot het selecteren van gebieden en tot het nemen van maatregelen in de geselecteerde Natura 2000-gebieden, die gericht moeten zijn op de bescherming van de soorten en habitattypen (zie Habitatrichtlijn artikel 6.3 en 6.4) en op het bereiken van hun gunstige staat van in stand houding (gstvi ; zie Habitatrichtlijn artikel 6.1 en 6.2) in het betreffende land. In artikel 1 van de Habitatrichtlijn wordt aangegeven wat moet worden verstaan onder de gstvi van een soort of habitattype:

– de staat van instandhouding van een soort is gunstig als:
    1. uit **populatiedynamische gegevens** blijkt dat de soort nog steeds een **levensvatbare component** is van de natuurlijke habitat en dat vermoedelijk **op lange termijn** zal blijven, en
    2. het natuurlijk **verspreidingsgebied niet kleiner wordt** of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden, en
    3. er een **voldoende grote habitat** bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de **populaties** van de soort **op lange termijn in stand te houden**.

– de staat van instandhouding van een habitattype is gunstig als:
    1. het natuurlijk **verspreidingsgebied** van de habitat en de **oppervlakte** van die habitat binnen dat gebied **stabiel zijn of toenemen**, en
    2. de voor **behoud op lange termijn** nodige **specifieke structuur en functies** bestaan en in de afzienbare toekomst vermoedelijk zullen blijven bestaan, en
    3. de **staat van instandhouding** van de voor die habitat **typische soorten gunstig** is als hierboven bedoeld

De beschrijving van de gstvi in de richtlijnen biedt dus een aantal begrippen die in de beheerplannen een centrale rol moeten spelen (bijv. grootte van het verspreidingsgebied, levensvatbare populaties bij soorten en structuur en functie bij habitattypen), zowel bij het formuleren van de noodzakelijke (beheer)maatregelen als in het proces van vergunningverlening.

Gebaseerd op de landelijke staat van instandhouding in Nederland (drie klassen) zijn, volgens een getrapte werkwijze, landelijke doelen voor de Europees beschermde soorten en habitattypen geformuleerd (handhaven, verbeteren) en vervolgens vertaald in kernopgaven voor bepaalde landschapstypen waarin ze voorkomen. Deze kernopgaven zijn richtinggevend voor de meer gespecificeerde doelen per gebied die zijn opgesteld en die verder gedetailleerd moeten worden (in ruimte en tijd) in elk beheerplan (LNV Doelendocument, 2006). De kernopgaven zijn aldus uitgewerkt in de instandhoudingsdoelen voor elk habitatype en soort zoals geformuleerd in de aanwijzingsbesluiten voor elk gebied.
Vooral deze doelen spelen een belangrijke rol zowel bij bij het formuleren van de noodzakelijke (beheer)maatregelen als bij de vergunningverlening. Voor meer informatie over de inhoud van beheerplannen zie o.a. de ‘Handreiking Beheerplannen Natura 2000-gebieden' van LNV (2005).

De kwaliteit van beheerplannen wordt dus o.a. bepaald door het antwoord op de vraag hoe de gunstige staat van instandhouding en de gebiedsdoelen zijn vertaald in de noodzakelijke beheermaatregelen en hoe de relatie wordt gelegd tussen de gstvi en doelen naar de te verwachten (mogelijke) effecten van menselijke activiteiten (zowel binnen als buiten het gebied) in de vorm van de noodzakelijke (beheer)maatregelen, het bestaand gebruik en nieuwe activiteiten. In de meest optimale situatie zouden alle beheerplannen hierbij gebruik moeten maken van eenzelfde systematiek, logica, argumentatie en onderbouwing (zelfde informatie gebruiken). Dit speelt vooral uit het oogpunt van kwaliteit als openbaar document met een functie in de besluitvorming.

Het kader voor vergunningverlening
Naast het treffen van de noodzakelijke beheermaatregelen moeten de lidstaten ook beschermingsmaatregelen treffen. In Nederland is daarvoor o.a. gekozen voor een vergunningensysteem (zie Natuurbeschermingswet artikel 19d).

De beheerplannen vormen een toetsingskader voor de vergunningverlening (Natuurbeschermingswet art. 19d) doordat o.a. lijsten met menselijke activiteiten (bestaand gebruik) zijn opgenomen waarvan duidelijk is of verwacht kan worden dat ze:

1. geen negatieve effecten zullen hebben op de geformuleerde doelen. Deze activiteiten zijn toegestaan zonder een vergunning;
2. negatieve effecten (maar niet significant) kunnen veroorzaken. Deze activiteiten zijn onder voorwaarden of aanvullende maatregelen toegestaan zonder een vergunning;
3. negatieve effecten zullen veroorzaken, die mogelijk significant zijn. Deze activiteiten behoeven een vergunning en zullen in de vergunningsprocedure getoetst worden.

Daarnaast spelen de beheerplannen een belangrijke rol bij het verlenen van vergunningen (Natuurbeschermingswet art. 19d) voor nieuwe activiteiten in en buiten de Natura 2000-gebieden.

De kwaliteit van de plannen wordt dus ook bepaald door het antwoord op de vraag in welke mate ze bruikbare informatie bevatten voor de beoordeling van de drie genoemde soorten activiteiten en de verdere vergunningverlening. Bij de vergunningverlening spelen enkele begrippen een belangrijke rol, zoals significantie van effecten, cumulatie, mitigatie en compensatie. Daarom is het belangrijk te analyseren of en op welke wijze beheerplannen handvaten bieden voor deze begrippen (bijv. door het noemen van grenswaarden of ranges van belangrijke abiotische factoren voor soorten en habitattypen; zie bijvoorbeeld ook 'Leidraad bepaling significantie', Regiebureau Natura 2000, 2010.

2.3 Toelichting op de criteria en hun beoordeling

Om de beheerplannen te kunnen beoordelen wordt uitgegaan van de in de inleiding genoemde twee hoofdvragen van het project en de toelichting daarop in hoofdstuk 2.2. Op basis hiervan is in de plannen gezocht naar kenmerken en eigenschappen (belangrijke informatie) met behulp van (analyse)criteria. Het gaat hierbij vooral om inhoudelijke criteria. Bij de keuze is gebruik gemaakt van enkele handleidingen, checklijsten en richtlijnen voor beheerplannen, de beheerplannen zelf en de ervaring bij Alterra en IMARES met bijvoorbeeld het opstellen van ‘Quick scans’ en ‘Passende Beoordelingen’ in het kader van de vergunningverlening (Natuurbeschermingswet).
Naast de inhoudelijke criteria is uit het oogpunt van de openbare functie van de plannen ook gelet op gebruiksgerichte criteria (bruikbaarheid, leesbaarheid etc.).

De gebruikte criteria worden hierna verantwoord en toegelicht volgens een bestaande inhoudsopgave voor beheerplannen (zie Inleiding). In de toelichting wordt eerst het doel van een hoofdstuk beschreven en daarna wordt toegelicht welke informatie men kan (zou) verwachten. Daarna worden de criteria voor de analyse in een kader gepresenteerd. In de kaders wordt een onderscheid gemaakt in belangrijke en minder belangrijke criteria. Belangrijke criteria hebben betrekking op informatie of kenmerken, die essentieel of belangrijk zijn voor beheerplannen om de twee functies goed te kunnen vervullen.

In de hoofdstukken met de analyse resultaten van de elf plannen wordt aangegeven in hoeveel plannen een bepaald kenmerk of bepaalde informatie (criterium) wordt aangetroffen (enkele plannen = 1-2, gering aantal = 3-5, ongeveer de helft = 6-7, de meeste= 8-9 en vrijwel alle = 10-11).

Hoe vaak een criterium is uitgewerkt of hoe vaak bepaalde informatie wordt gevonden zegt iets over de kwaliteit van de plannen. Dit gegeven is gebruikt om de rapporten te beoordelen in combinatie met de omvang en de relevantie van de informatie. Hierbij is de volgende beoordeling gegeven:
– zeer slecht uitgewerkt
– slecht uitgewerkt
– matig uitgewerkt
– redelijk/ meestal goed uitgewerkt
– goed uitgewerkt
– zeer goed uitgewerkt

Op basis van de analyse en de beoordeling wordt elk hoofdstuk afgesloten met conclusies en aanbevelingen. De laatste zijn verdeeld over een groep met hoge prioriteit en een groep met minder hoge prioriteit, gebaseerd op de invloed die ze hebben op het verhogen van de kwaliteit van de beheerplannen.

2.3.1 Samenvatting en inleiding

De inleiding is gericht op het beschrijven van de aanleiding, functie en het doel van de plannen, het besluitvormingsproces en welke informatie in welke hoofdstukken wordt gevonden.

De samenvatting van de beheerplannen als een openbaar document zou zich vooral moeten richten op de voornaamste punten voor het publiek en de besluitvorming dat wil zeggen de doelen, de knelpunten om de doelen te realiseren, de noodzakelijke maatregelen, de activiteiten die als bestaand gebruik wel of geen vergunning behoeven en het besluitvormingsproces. Overwogen kan worden de samenvatting als een zelfstandig deel van een beheerplan te laten functioneren.

Criteria
Belangrijk
- Verwijzing naar aanwijzingsbesluit
- Natura 2000, aanleiding en noodzaak voor beheerplannen en de relatie met de Natuurbeschermingswet (relevante artikelen)
- Beschermingsstatus als Natura 2000-gebied (noodzaak bereiken van gstvi landelijk en gebiedsdoelen; noodzakelijke maatregelen)
- Kaart met ligging en omgrenzing van het gebied
- Juridische status beheerplan in kader van vergunningverlening; belang van de lijsten met wel/niet vergunningplichtige activiteiten; wie is bevoegd gezag
- Besluitvorming rond beheerplan/vaststellingsprocedure
- Samenvatting

Minder belangrijk
- Eventuele andere beschermingsstatus en relatie met beheerplan
- Leeswijzer; lijst met nuttige adressen voor verdere informatie

2.3.2 Instandhoudingsdoelen

Het hoofdstuk is gericht op het zo feitelijk mogelijk presenteren van alle (natuur/landschaps)doelen die voor het gebied gelden. Zowel als Natura 2000-gebied en als **niet** Natura 2000-gebied (beschermd

natuurmonument, onderdeel EHS, Ramsar gebied etc.). Het belang hiervan is om zicht te krijgen op mogelijke knelpunten en de synergie tussen doelen voor het gebied.

Door de getrapte manier waarop de gebiedsdoelen tot stand zijn gekomen (LNV, 2006), mogen de kern-opgaven en andere afgeleide doelen (bijv. Sense of Urgency) niet ontbreken. Dit is ook relevante informatie voor de vergunningverlening.

Ook een eventuele prioriteitstelling in de doelen hoort in dit hoofdstuk thuis en knelpunten bij de doelen horen te worden genoemd (tegenstrijdige doelen).
Onderdeel van dit hoofdstuk kan een beschrijving zijn van de algemene ecologische eisen, die de doelen stellen aan een gebied en zijn omgeving. De mate waarin het betreffende gebied voldoet aan deze eisen hoort in elk geval in het volgende hoofdstuk te worden uitgewerkt.

Criteria

Belangrijk

- Kernopgaven, Sense of Urgency, gebiedsdoelen (soorten, habitattypen), doelstelling oppervlak/omvang en kwaliteit, populatie/draagvlak
- Landelijke gstvi, relatieve bijdrage gebied (huidig en potentieel)
- Overige natuur-/landschapsdoelen (bijv. EHS, beschermd Natuurmonument, Ramsar-gebied)
- Tegengestelde natuur-/landschapsdoelen/complementaire doelen noemen. (Uitwerken van knelpunten in hoofdstuk 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd')

Minder belangrijk

- Typische soorten noemen en uitwerken in hoofdstuk 'Ecologische gebiedsbeschrijving' (beschrijven kwaliteit van het gebied)
- Afstemmen met informatie in 'Ecologische gebiedsbeschrijving' (bijv. trends van doelen; ecologische eisen van doelen)
- Doelen in tabellen

2.3.3 Ecologische gebiedsbeschrijving

De instandhoudingsdoelen (en eventueel overige doelen) vormen voor dit hoofdstuk het uitgangspunt. Het hoofdstuk heeft als doel inzicht te geven in de belangrijkste (a)biotische sleutelprocessen en factoren, zowel binnen als buiten het gebied, en hun samenhang, die het voorkomen en de ontwikkeling van soorten habitattypen bepalen en de mate waarin ze in het gebied aanwezig zijn. Het hoofdstuk biedt een gebiedsspecifieke uitwerking van de (eventueel in het vorige hoofdstuk gepresenteerde) ecologische eisen en beschrijft het functioneren van het gebied voor de doelen in termen van 'sturende' of 'werkzame' factoren die voldoende of onvoldoende aanwezig zijn. Kwaliteit en kwantiteit van de factoren vormen belangrijke informatie evenals noodzakelijke structuren (bv. ruimtelijke kenmerken, voor soorten noodzakelijke vegetaties).

Het hoofdstuk moet inzichtelijk maken of en zo ja, in hoeverre de sturende factoren in voldoende mate aanwezig zijn of bijgestuurd moeten worden en eventueel aanwezige verstorende factoren aangepakt moeten worden. Inzicht in de mate waarin kritische grenswaarden overschreden worden is cruciaal voor het beschrijven van te nemen (beheer)maatregelen.

De samenhang tussen deelgebieden is een belangrijk structureel kenmerk (bv. tussen voortplantings- en overwinteringsgebied) evenals de positie van het gebied binnen het gehele Nederlandse Natura 2000-netwerk (bv. overwinteringsgebied voor trekvogels).

Naast **inzicht** bieden moet het hoofdstuk duidelijk maken welke factoren een **knelpunt** vormen voor het behouden en/of realiseren van de doelen, zodat een relatie gelegd kan worden met de noodzakelijke maatregelen (zie hoofdstuk 9).

In het kader van de vergunningverlening is het belangrijk dat informatie wordt gegeven over kritische (referentie of grens)waarden en/of ranges van (a)biotische kenmerken en factoren (chloride, stikstof 'critical load', noodzakelijke oppervlaktes etc.). Deze informatie kan worden ontleend aan bestaande profielbeschrijvingen voor soorten en habitattypen, maar moet juist in dit hoofdstuk voor het gebied worden geconcretiseerd.

Ook in verband met de vergunningverlening is het belangrijk in dit hoofdstuk de gevoeligheid van de doelsoorten en habitattypen voor verstorende factoren te beschrijven (hun aan/afwezigheid, omvang en ruimtelijk voorkomen).

Ontbrekende kennis of data moeten worden genoemd omdat dit tot noodzakelijke maatregelen kan leiden (aanvullende inventarisaties etc.) en relevant kan zijn bij te verlenen vergunningen.

Criteria

Belangrijk

- Kaart met voorkomen van habitattypen en soorten
- Trendbeschrijvingen van habitattypen en soorten (aantallen en oppervlak)
- Beschrijving van typische soorten (indicatie voor kwaliteit habitat)
- Beschrijving van sleutelprocessen, die functie, kwaliteit en structuur van gebied bepalen, uitgaande van de doelen; beschrijving in termen van ecologische eisen en daarmee samenhangende sturende factoren ('knoppen om aan te draaien') en benoemen van knelpunten
- Beschrijving van de samenhang tussen deelgebieden
- Beschrijving van de positie van het gebied in Nederlandse en eventueel Europese Natura 2000-netwerk
- Aangeven van referentie- en grenswaarden en ranges (vormen ze een knelpunt?)
- Aangeven van verstorende factoren
- Ontbrekende kennis en data (expliciet aandacht voor nulmeting)

2.3.4 Beleid en bestaand gebruik

Dit hoofdstuk richt zich op het natuur- en landschapsbeleid en al het andere beleid (water, ruimtelijke ordening, EHS etc.) dat relevant is voor het bereiken van de doelen en het realiseren van de noodzakelijke maatregelen. Wat het beleid betreft moet alleen dat beleid of die nota's worden genoemd die de samenhang duidelijk maken tussen de doelen en de doelrealisatie. Daarnaast is het belangrijk om te laten zien of, en zo ja, in welke mate het beheerplan is geïntegreerd in ander beleid. Het gaat om beleid dat de noodzakelijke maatregelen tegenwerkt (knelpunten) of juist ondersteunt (synergie, bron van financiering, integratiemogelijkheden, beleidsruimte) of helpt prioriteiten aan te geven. Het gaat zowel om het huidige als toekomstige beleid.

Daarnaast wordt het bestaand gebruik beschreven voor zover relevant voor de vergunningverlening. Ook de voorwaarden waaronder bestaand gebruik reeds plaats vindt is belangrijk (verleende vergunningen, vastgestelde monitoring of bewaking).
Belangrijk is om aard, omvang en ruimtelijk voorkomen van het gebruik aan te geven en zich daarbij vooral op mogelijke knelpunten te richten.
Ook gebruik van en ontwikkelingen in de omgeving die tot knelpunten kunnen leiden moet worden genoemd (stikstofdepositie, herkomst), zodat inzichtelijk wordt waar de oplossingen gezocht kunnen worden.

Ingrepen uit het verleden die gevolgen hebben gehad voor de instandhoudingsdoelen (positief of negatief) worden ook in dit hoofdstuk beschreven. De informatie over gebruik moet het mogelijk maken om bij de beoordeling van effecten van activiteiten (bijv. in een passende beoordeling) de cumulatie van effecten te bepalen.

Het terreinbeheer wordt als een vorm van bestaand gebruik gezien en beheermaatregelen die tot knelpunten kunnen leiden horen in dit hoofdstuk te worden beschreven.

Criteria
Belangrijk
- Alleen relevante beleidssectoren genoemd
- Relatie met doelrealisatie; integratie, duidelijke knelpunten of punten van synergie
- Huidig en toekomstig beleid/ autonome ontwikkeling
- Bestaand gebruik (aard, omvang en ruimtelijk voorkomen; ontwikkelingen incl. autonome)
- Informatie over cumulatie en mitigatie
- Overlap met hoofdstukken 'Realisatie' en 'Effecten van bestaand gebruik'

Minder belangrijk
- Gebruik tabellen die positieve/negatieve relatie tonen tussen een beleidssector en de doelen of maatregelen
- Overzicht eigendom (kaart)

2.3.5 Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd

In dit hoofdstuk ligt het accent op de beschrijving van wat er bereikt zal of kan worden uitgaande van de doelen op korte en langere termijn. Hoe dit gaat gebeuren hoort in het beheerplan bij 'Realisatie' en 'Uitvoering' thuis (zie hoofdstuk 9 en 10).
Dit hoofdstuk zou moeten beginnen met een visie op het gebied die verder gaat dan de looptijd van het betreffende beheerplan (tijd horizon tot 12-18 jaar). De visie is gebaseerd op de doelen en de op te lossen knelpunten in belangrijke sturende factoren en bestaand gebruik en beleid en de noodzakelijke maatregelen, waarbij zowel binnen als buiten het gebied wordt gekeken. De visie heeft dus tot doel aan te geven (uitgaande van een nulmeting) waar en in welke mate (kwaliteit, kwantiteit, structuur) de doelen in het gebied zullen voorkomen zodat het gehele gebied optimaal bijdraagt aan de landelijke instandhoudingsdoelen (gstvi) van de soorten en habitattypen (een kaart met voorkomen van de doelen mag niet ontbreken). Inzicht binnen welke termijnen de doelen bereikt kunnen worden hoort te worden beschreven.

De visie moet duidelijk maken welke knelpunten opgelost moeten worden om die eindsituatie te bereiken en wat de marges zijn voor het oplossen van knelpunten en wat de potenties zijn van het gebied (doelbereik). De analyses van de knelpunten betreffen de instandhoudingsdoelen (zie 2.3.2 en hoofdstuk 4), de ecologische eisen en sturende factoren (zie 2.3.3 en hoofdstuk 5) en beleid en bestaand gebruik (zie 2.3.4 en hoofdstuk 6).

Deze visie moet zo geschreven zijn dat hij door niet-deskundigen kan worden gelezen als de basis voor de te nemen maatregelen (zie hoofdstuk 9). De visie hoeft echter niet uitvoeriger te zijn dan de doelen noodzakelijk maken en zou met geringe aanpassingen ook in de tweede generatie beheerplannen opgenomen moeten kunnen worden.
In de visie kan gebruik worden gemaakt en worden verwezen naar de informatie uit voorgaande hoofdstukken over de doelen, de ecologische gebiedsbeschrijving en bestaand gebruik (zoals de kernopgaven, Sense of Urgency, typische soorten etc.).

Naast de (lange termijn) visie hoort in dit hoofdstuk van het beheerplan te worden beschreven welke doelen waar en wanneer gerealiseerd gaan worden gedurende de looptijd van het beheerplan. Het is de basis voor de beschrijving van noodzakelijke maatregelen om eerder gesignaleerde knelpunten op te lossen (zie hoofdstuk 9). Ook deze uitgewerkte beschrijving van wat bereikt gaat worden, gaat uit van de doelen en gebruikt de informatie over eerder beschreven knelpunten om aan te geven wat tijdens de looptijd van dit plan bereikt zal/kan worden en wat later. Maatregelen voor dit beheerplan en latere plannen moeten dus duidelijk gescheiden worden gepresenteerd.

Voortzetting van succesvolle beheermaatregelen worden ook in dit hoofdstuk beschreven.
De beschrijving van wat bereikt moet worden moet ook duidelijk maken hoe sterk de doelen geïntegreerd moeten worden met andere sectoren (landbouw, recreatie).

Criteria

Belangrijk

- Termijn van de visie; scheiden korte en langere termijn
- Wanneer en waar en in welke mate worden welke doelen op termijn bereikt; welke knelpunten worden opgelost (bijv. welke tegengestelde doelen worden wel/niet opgelost)
- Welke knelpunten in sturende factoren, bestaand beheer en gebruik zullen worden opgelost (welke sectoren worden geïntegreerd; geen analyse maar samenvattend)
- Welk beheer is effectief en wordt voortgezet, of is nieuw
- Wat zijn de marges voor het oplossen van knelpunten (ruimte en tijd)
- Welke sectoren moeten worden geïntegreerd

Minder belangrijk

- Afstemming met andere hoofdstukken

2.3.6 Effecten bestaand gebruik en vergunningverlening

Dit hoofdstuk is belangrijk als kader voor de vergunningverlening. Hierbij gaat het zowel om de selectie van wel/niet toelaatbare en vergunningplichtige activiteiten als om eventueel op te stellen quick scans en passende beoordelingen. In dit verband is het cruciaal dat de informatie aansluit op de begrippen die in dit verband worden gehanteerd, zoals significantie, mitigatie en cumulatie. Daarnaast moet de informatie duidelijk maken of de gunstige staat van instandhouding van de doelen positief of negatief wordt beïnvloed. Ook hier moet de informatie dus aansluiten op belangrijke begrippen rond de gunstige staat van instandhouding, zoals verspreidingsgebied en de levensvatbaarheid van populaties (zie 2.2.1). bestaat niet!

Vanwege de selectie van wel/niet toelaatbare en vergunningplichtige activiteiten vormt de verantwoording van deze selectie het belangrijkste onderdeel van dit hoofdstuk. Duidelijk moet zijn hoe activiteiten en bestaand gebruik worden getoetst. De toetsing bestaat uit het bepalen of inschatten van mogelijke effecten (gebruikte

informatie over mogelijke effecten en methodes om effecten te bepalen) en het beoordelen van de effecten (methodes om effecten te beoordelen, gebruik maken van ranges en grenswaarden, aansluiten bij het begrip significantie).

Onzekerheden en ontbrekende kennis vormen een wezenlijk onderdeel van dit hoofdstuk. Op basis hiervan kan blijken dat het nodig is om bepaalde activiteiten te monitoren.

Criteria

Belangrijk

- Gebruikte informatie(bronnen) voor effectenbeschrijving (dosis-effect relaties; handboeken)
- Relatie doelen en effecten van activiteiten expliciteren
- Aangeven van ontbrekende kennis om effecten te bepalen (dosis-effectrelaties); onzekerheden
- Informatie ten behoeve van mitigatie en cumulatie
- Gebruikte methoden om effecten te beoordelen; wordt beoordeeld vanuit de doelen of reeds bestaande activiteiten
- Presenteren van wel/niet vergunningplichtige activiteiten in categorieën (a, b, en c)
- Noodzaak effecten en activiteiten te monitoren

Minder belangrijk

- Gebruik effectenindicator LNV/verstorende factoren
- Gebruik van ranges en grenswaarden
- Duidelijke structuur hoofdstuk (scheiden beschrijving activiteiten en mogelijke effecten); overzichtelijke presentatie in tabelvorm

2.3.7 Realisatie instandhoudingsdoelen

Doel van het hoofdstuk is een uitwerking van noodzakelijke (beheer)maatregelen op lange en korte termijn, gebaseerd op de visie in hoofdstuk 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd'. Duidelijk moet worden welke maatregelen uitgevoerd zullen worden om de gebiedsdoelen te realiseren. Zowel beheermaatregelen als noodzakelijk beleid en andere soorten maatregelen worden aangegeven.
Ook de voortzetting van succesvol/effectief beheer hoort in dit hoofdstuk thuis. Expliciet kunnen ontwikkelingsbeheer en omvormingsbeheer worden beschreven. Innovatieve maatregelen worden uitvoerig beschreven.

Ten opzichte van het hoofdstuk 'Uitvoering' (zie 2.3.8 en 10) staan hier de vragen centraal naar het hoe (welke maatregel), wanneer en eventuele knelpunten, zodat het hoofdstuk een beeld geeft van de **doelrealisatie**.

Vanwege de helderheid is een presentatie van de noodzakelijke maatregelen direct gekoppeld aan de doelen of knelpunten gewenst (tabellen).
Waar nodig wordt op kaart aangegeven waar maatregelen moeten worden uitgevoerd en hoe de uitvoering in de tijd plaats vindt (maatregelen uitwerken in ruimte en tijd).

Waar mogelijk kan worden verwezen naar handboeken of bestaande beschrijvingen, zoals gedragscodes voor regulier beheer.

Een belangrijk onderdeel in dit hoofdstuk vormt de monitoring van de instandhoudingsdoelen (soorten en habitattypen) en de monitoring van de maatregelen. In het eerste geval moet duidelijk zijn aangegeven of een

nulmeting alsnog moet worden uitgevoerd. Noodzakelijke aanvullende inventarisaties en onderzoek (zie ook 'Ecologische gebiedsbeschrijving' (2.3.3 en 5)) moeten worden genoemd.

Verantwoordelijkheden komen in het hoofdstuk 'Uitvoering van de maatregelen' (zie 2.3.8 en 10) aan de orde. Waar relevant horen knelpunten bij de maatregelen te worden genoemd.

Criteria

Belangrijk

- Aard, omvang, locatie en planning van maatregelen (doelrealisatie)
- Verschillende typen maatregelen (inrichting/beheer, beleid en wet/regelgeving, onderzoek (kennis/data)); onderscheid ontwikkelings- en omvormingsbeheer; innovatieve maatregelen
- Noodzakelijke beheermaatregelen gebaseerd op analyses van knelpunten (zie 'Doelen', 'Gebiedsbeschrijving' en 'Bestaand gebruik') (zie hoofdstukken 4, 5 en 6.2)
- Mitigerende maatregelen genoemd als voorwaarde voor toelaatbaar bestaand gebruik met aanpassingen
- Monitoring van doelen en (beheer)maatregelen
- Knelpunten

Minder belangrijk

- Tabellen met noodzakelijke maatregelen gerelateerd aan de doelen (eventueel met de sturende en verstorende factoren als een tussenstap)
- Standaard en succesvol beheer dat wordt gehandhaafd (evt. verwijzen gedragscodes)

2.3.8 Uitvoering

Voor het behalen van de doelen (op termijn) en het realiseren van de noodzakelijke maatregelen (zie vorige hoofdstuk) moeten enkele zaken duidelijk zijn en aan enkele randvoorwaarden worden voldaan. Het gaat om randvoorwaarden die de uitvoerbaarheid en realisatie (kans) van de maatregelen beïnvloeden. Deze horen in dit hoofdstuk te worden beschreven en mogelijke knelpunten horen te worden aangegeven.

Voor de realisatie van de maatregelen moeten taken, rollen en verantwoordelijkheden van betrokken partijen en organisaties duidelijk worden beschreven (wie doet wat en is waarvoor verantwoordelijk). Bestaande of te organiseren samenwerking moet worden vermeld. Welke middelen zijn nodig voor de uit te voeren maatregelen (geld, kennis, voorlichting en educatiemiddelen, grond etc.) en of die beschikbaar zijn moet duidelijk worden aangegeven.

In het kader van de vergunningverlening moet worden aangegeven hoe toezicht en handhaving zijn geregeld en wie in verband met cumulatieve effecten van activiteiten de registratie bijhoudt.

Criteria

Belangrijk

- Zijn verantwoordelijkheden, rollen en noodzakelijke samenwerking duidelijk omschreven, zijn er knelpunten
- Is duidelijk wie verantwoordelijk is voor het bijhouden van cumulatieve effecten (cumulatieboekhouding) en monitorringonderzoek dat gekoppeld is aan een vergunning
- Is financiering van de maatregelen geregeld en zijn knelpunten genoemd
- Worden educatie en voorlichting besproken, welke zijn de doelgroepen; wie is verantwoordelijk; zijn er knelpunten
- Zijn toezicht en handhaving beschreven

2.3.9 Overige zaken

In dit hoofdstuk is gelet op zaken die de bruikbaarheid van de plannen bepalen omdat ze een openbare functie hebben zoals bij het verlenen van vergunningen (bezwaar en beroep is mogelijk tegen de onderscheiden categorieën van bestaand gebruik).

Criteria

Belangrijk

- Leesbaarheid: omvang, heldere conclusies, begrijpelijke taal, herhaling teksten
- Samenhang hoofdstukken (structuur plannen)
- Publieksvriendelijke samenvatting
- Bruikbaarheid: kwaliteit kaarten (leesbaarheid, topografische aanduidingen)

Minder belangrijk

- Per gebied aangevulde standaard Verklarende woordenlijst
- Gebruik tabellen, lijst met nuttige adressen
- Gebruik literatuur en andere bronnen
- Bijlagen

3 Samenvatting en inleiding

De inleiding is gericht op het beschrijven van de aanleiding, functie en het doel van de plannen, het besluitvormingsproces en welke informatie in welke hoofdstukken wordt gevonden.

De samenvatting van een beheerplan als een openbaar document zou zich vooral moeten richten op de voornaamste punten voor het publiek en de besluitvorming dat wil zeggen de doelen, de knelpunten om de doelen te realiseren, de noodzakelijke maatregelen, de activiteiten die als bestaand gebruik wel of geen vergunning behoeven en het besluitvormingsproces.

Gebruikte criteria en hun beoordeling *(zie hoofdstuk 2)*

Belangrijk	*Uitwerking*
- Verwijzing naar aanwijzingsbesluit	Goed
- Natura 2000, aanleiding en noodzaak voor beheerplannen en de relatie met de Natuurbeschermingswet (relevante artikelen)	Goed
- Beschermingsstatus als Natura 2000-gebied (noodzaak bereiken van gstvi landelijk en gebiedsdoelen; noodzakelijke maatregelen)	Redelijk
- Kaart met ligging en omgrenzing van het gebied	Redelijk
- Juridische status beheerplan in kader van vergunningverlening; belang van de lijsten met wel-/niet-vergunningplichtige activiteiten; wie is bevoegd gezag	Redelijk
- Besluitvorming rond beheerplan/vaststellingsprocedure	Matig
- Samenvatting	Matig
Minder belangrijk	
- Eventuele andere beschermingsstatus en relatie met beheerplan	Slecht
- Leeswijzer; lijst met nuttige adressen voor verdere informatie	Redelijk

Allereerst moet worden geconstateerd dat de geselecteerde plannen geen standaard hoofdstukindeling hebben. Dit leidt tot overlap met andere hoofdstukken.

Vrijwel alle plannen verwijzen naar het aanwijzingsbesluit en ongeveer de helft heeft een samenvatting. Dit kan te maken hebben met het feit dat het om conceptrapporten gaat, waaraan de samenvatting als laatste hoofdstuk nog moet worden toegevoegd.

In alle rapporten wordt in de inleiding kort of met veel woorden (zie beheerplan de 'Deelen') ingegaan op Natura 2000, als ook op de relatie met de Natuurbeschermingswet en de functie en status van het beheerplan. Op dit punt wordt soms overlap geconstateerd met het hoofdstuk over effecten van bestaand gebruik en de selectie van activiteiten die wel/niet vergunningplichtig zijn. Zo wordt informatie over het bevoegd gezag in een enkel plan al in de Inleiding gegeven en in andere plannen in latere hoofdstukken. Dit geldt ook voor de vaststellingsprocedure van het beheerplan.

Opvallend is dat de meeste plannen niet verwijzen naar de nummering van de Natura 2000-gebieden in Nederland door het betreffende nummer van het gebied niet te noemen. Dit unieke nummer is erg belangrijk voor het vinden van gebiedsinformatie in de verschillende Nederlandse en Europese databestanden (vgl. Synbiosis in Nederland).

Wel presenteren vrijwel alle plannen een kaart met de ligging en grenzen van het gebied, maar hun kwaliteit (leesbaarheid) laat te wensen over en mist in vrijwel alle gevallen belangrijke topografische informatie die in het plan wordt gebruikt.

In een gering aantal plannen wordt een andere beschermingsstatus als die van een Natura 2000-gebied al in de inleiding genoemd. Dit is belangrijk omdat een uitwerking in eventuele knelpunten of samenvallen van doelen in het hoofdstuk instandhoudingsdoelen thuis hoort.
Dit geldt ook voor het noemen van relevante beleidsplannen (zie beheerplan 'Landgoederen Brummen') voor de instandhoudingsdoelen, die beter besproken kunnen worden in het hoofdstuk beleid en bestaand gebruik (zie hoofdfstuk 6.1).
De meeste plannen geven een leeswijzer, maar bevatten geen lijst met nuttige adressen.

Conclusies
Geconcludeerd wordt dat de inhoud en omvang van de inleiding sterk varieert tussen de beheerplannen en niet altijd scherp is afgegrensd met andere hoofdstukken zoals dat over 'Beleid en bestaand gebruik'. Duidelijk is wel dat de formele status van de plannen en de relatie met het aanwijzingsbesluit belangrijke informatie vormen in dit hoofdstuk. Het besluitvormingsproces rond het beheerplan is niet altijd duidelijk aangegeven.
De relatie tussen de beschermingsstatus als Natura 2000-gebied en andere vormen van bescherming wordt gemist, vooral als dit gevolgen heeft voor de doelen en hun realisatie.

Ook de samenvattingen (voor zover aanwezig) verschillen sterk in inhoud en omvang. Zeker als dit hoofdstuk een zelfstandige functie heeft of krijgt is inhoudelijke afstemming belangrijk.

Aanbevelingen
Prioriteit 1
- Standaard aantal onderwerpen (inhoudsopgave) voor de Samenvatting; afspraken over maximale omvang; opzet en omvang afstemmen op zelfstandig gebruik
- Inleiding kan bijna een standaard tekst zijn met enkele tabellen waarin de gebiedsspecifieke informatie is opgenomen. Immers de algemene informatie over bijvoorbeeld Natura 2000 en de relatie met het gebied, de status en functie van het beheerplan, is voor alle plannen hetzelfde. Gestreefd kan worden naar een standaard omvang (pagina's) voor de Inleiding en de Samenvatting in verband met vergelijkbaarheid als openbaar document
- Vermeld het unieke Natura 2000-nummer van het gebied
- Kaartje op nemen met de ligging van het gebied en zijn omgrenzing (ontbreekt in een gering aantal plannen)
- Aandacht voor andere vormen van bescherming
- Betere afstemming informatie met andere hoofdstukken

Prioriteit 2
- Een leeswijzer standaard in de inleiding
- Een lijst met nuttige adressen in een bijlage

4 Instandhoudingsdoelen

Het hoofdstuk is gericht op het zo feitelijk mogelijk presenteren van alle (natuur/landschaps) doelen (niet alleen de Natura 2000-doelen), die voor het gebied gelden om zicht te krijgen op mogelijke knelpunten en de synergie tussen doelen voor het gebied.

Door de getrapte manier waarop de gebiedsdoelen tot stand zijn gekomen, mogen de kernopgaven en afgeleide doelen zoals de 'Sense of Urgency' niet ontbreken. Dit is ook relevante informatie voor de vergunningverlening.

Een eventuele prioriteitstelling in de doelen hoort ook in dit hoofdstuk thuis.
Onderdeel van dit hoofdstuk kan een beschrijving zijn van de algemene ecologische eisen die doelen stellen aan hun omgeving. Deze eisen uitgewerkt naar de mate waarin ze aanwezig zijn in het gebied horen in elk geval in het hoofdstuk 'Ecologische gebiedsbeschrijving' te worden uitgewerkt. Dit vraagt om een goede afstemming.

Gebruikte criteria en hun beoordeling *(zie hoofdstuk 2)*	
Belangrijk	*Uitwerking*
- Kernopgaven, Sense of Urgency, gebiedsdoelen voor soorten en habitattypen	Redelijk
- Landelijke gstvi, relatieve bijdrage gebied (huidig en potentieel); doelstelling voor kwaliteit oppervlak/omvang, populatie/draagvlak	Matig
- Overige natuur/landschapsdoelen (bijv. EHS, beschermd Natuurmonument, Ramsar-gebied)	Slecht
- Tegengestelde natuur/landschapsdoelen/complementaire doelen noemen. Uitwerken van knelpunten in hoofdstuk 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd'	Slecht
Minder belangrijk	
- Typische soorten noemen en uitwerken in hoofdstuk 'Ecologische gebiedsbeschrijving' (beschrijven kwaliteit van het gebied)	Matig
- Afstemmen met informatie in 'Ecologische gebiedsbeschrijving' (bijv. trends van doelen; ecologische eisen van doelen)	Matig
- Doelen in tabellen	Matig

4.1 Doelen waarvoor een gebied is geselecteerd en hun relatieve betekenis

In alle plannen worden de soorten en habitattypen genoemd waarvoor het gebied is geselecteerd en wordt aangewezen. Deze informatie wordt niet in alle plannen in het hoofdstuk 'Instandhoudingsdoelen' gepresenteerd (in het begin van het plan) en is soms niet overzichtelijk (niet in tabel). In een gering aantal plannen wordt volstaan met alleen het noemen van de doelen. Dit vormt een te smalle basis voor een goed beheerplan.

In ongeveer de helft van de plannen ontbreekt het aan een **systematische en volledige beschrijving** en **presentatie** van de doelen en aan informatie over de soorten en habitattypen en hun relatieve betekenis. Bij de presentatie wordt lang niet altijd gebruik gemaakt van een onderbouwende overzichttabel zoals in de tabellen 4.1 en 4.2 (uit 'Brabantse Wal').

Tabel 4.1

Doelsoorten en habitattypen in 'Brabantse Wal' en hun globale doelstelling

Nederlandse naam	Habitattype/soort	Doelstelling
Stuifzandweiden met struikhei	Psammofiele heide met Calluna en Genista	Uitbreiding oppervlak en verbetering kwaliteit
Zandverstuivingen	Open grasland met Corynephorus en Agrostis soorten op landduinen	Uitbreiding oppervlak en verbetering kwaliteit
Zwak gebufferde vennen	Mineraal arme oligotrofe wateren van de Atlantische zandvlakten	Uitbreiding oppervlak en verbetering kwaliteit
Kamsalamander		Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor lokale populatie
Drijvende waterweegbree		Uitbreiding omvang en behoud kwaliteit biotoop voor lokale populatie

Onder een systematische presentatie wordt hier verstaan een presentatie (liefst in tabelvorm) die begint met de Kernopgave(n) en de eventuele Sence of Urgency voor het gehele gebied. Vervolgens worden de soorten en habitattypen waarvoor het gebied is geselecteerd gepresenteerd met hun landelijke SVI, landelijk geformuleerd doel en hun gebiedsdoel. Voor soorten wordt de draagkracht, gekwantificeerd als aantal individuen of broedparen vermeld.

Tabel 4.2 Kernopgaven en Sense of Urgency voor 'Brabantse Wal' (let op de formulering in termen van sturende variabelen)

Kernopgave	Beschrijving kernopgave	Sense of urgency	Wateropgave
Evenwichtig systeem	Nastreven van een meer evenwichtig systeem (waterkwaliteit, waterkwantiteit en hydromorfologie)	Ja	Ja (gestreepte water-roofkever en zwarte stern)
Overjarig riet	Herstel van grote oppervlakten/brede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan verdroging	Nee	Ja (roerdomp, purperreiger)

Daarna worden de relatieve bijdrage van Nederland voor soorten en habitattypen aan het Europese Natura 2000-netwerk (huidig en toekomstig) gegeven en de relatieve bijdrage van het gebied aan het Nederlandse netwerk zoals in tabel 4.3 (uit 'Brabantse Wal').

Informatie over de relatieve bijdrage van het gebied aan het hele netwerk is noodzakelijk om in samenhang met de noodzakelijke maatregelen (zie hoofdstuk 9 'Realisatie instandhoudingsdoelen') duidelijk te maken wanneer het gebied een volwaardig onderdeel van het hele Natura 2000-netwerk vormt.

De doelen kunnen verder worden geconcretiseerd en gekwantificeerd (zie tabel 4.4) zoals in de checklist van Staatsbosbeheer & Natuurmonumenten (2008). Kwantificeren van doelen (in termen van streefwaarden) is belangrijk voor het bepalen wanneer maatregelen voldoende zijn, in het kader van de vergunningverlening en bij bijvoorbeeld monitoring.

Tabel 4.3

Aanvullende kwantitatieve informatie van doelen ('Brabantse Wal')

Tabel 2.2: Bijdrage instandhouding Brabantse Wal typen en soorten Habitat- en Vogelrichtlijn aan Staat van instandhouding (Svl) I en relatieve bijdrage Brabantse wal

Typen en soorten Habitat- en Vogelrichtlijn Nederlandse naam	Svl[1]	RBE[2]	RBNL[3] huidig	RBNL toekomst
Stuifzandheiden met struikhei [H2310]	Zeer ongunstig	Zeer groot	+	+
Zandverstuivingen [H2330]	Zeer ongunstig	Groot	+	+
Zeer zwak gebufferde vennen [H3110]	Zeer ongunstig	Groot	+	++
Zwak gebufferde vennen [H3130]	Matig ongunstig	Zeer groot	+	+
Zure vennen [H3160]	Matig ongunstig	Groot	+	+
Vochtige heiden [H4010]	Matig ongunstig	Zeer groot	+	+
Kamsalamander [H1166]	Matig ongunstig	Groot	+	ND[4]
Drijvende waterweegbree [H1831]	Matig ongunstig	Zeer groot	++	ND
Dodaars [A004]	Gunstig	ND	-	ND
Geoorde fuut [A008]	Gunstig	ND	+	ND
Wespendief [A072]	Gunstig	ND	+	ND
Nachtzwaluw [A224]	Matig ongunstig	ND	+	ND
Zwarte specht [A236]	Gunstig	ND	+	ND
Boomleeuwerik [A246]	Gunstig	ND	+	ND

[1] Svl: Staat van Instandhouding in Nederland

[2] RBE: Relatieve bijdrage Nederland aan Europese instandhouding

[3] RBNL: Relatieve bijdrage van het gebied aan Staat van Instandhouding in Nederland

[4] ND: Niet gedefinieerd in het profielendocument, gebiedendocument dan wel het ontwerp aanwijzingsbesluit

In de tabel is af te lezen dat de staat van instandhouding van de alle toegewezen habitattypen voor de Brabantse Wal op nationaal niveau matig tot zeer ongunstig is. Dit wil zeggen dat als er geen maatregelen genomen worden, het perspectief voor het voortbestaan van de habitattypen in Nederland ongunstig is. Het belang van deze habitattypen voor geheel Europa is echter (zeer) groot. Dit omdat Nederland bijvoorbeeld in het centrum van het verspreidingsgebied ligt of omdat er een relatief groot areaal bewaard is gebleven in vergelijking met de ons omringende landen.

Complementaire doelen

Voor de Brabantse Wal zijn geen complementaire doelen voor natuur opgesteld.

Tabel 4.4

Kwantificering van doelen (uit 'Geleenbeekdal') bij opmaak boven de tabel zetten

2.9. Oppervlakte en aantallen

In tabel 2.1 zijn de oppervlakte van de habitattypen weergegeven. Hierbij is een verdeling gemaakt aan de hand van de instandhoudingsdoelstellingen. In tabel 2.2 zijn, voor zover mogelijk, de populatiegrootte van de habitatsoorten weergegeven.

Habitattype	Huidig (ha)	Verbetering kwaliteit (ha)	Uitbreiding oppervlakte (ha)
Kalkmoerassen (H7230)	1,23	1,23	1,5
Beuken-eikenbossen met Hulst (H9120)	16	n.v.t.	9,6
Eiken-haagbeukenbossen (H9160)	6	6	n.v.t
Vochtige alluviale bossen (H91E0)	102	80	27

Tabel 2.1 Oppervlakte habitattypen in hectare

Habitatsoort	Populatiegrootte (aantal individuen)
Nauwe korsfslak (H1014)	3-7
Zeggekorfslak (H1016)	Onbekend
Vliegend hert (1083)	20

Tabel 2.2 Populatiegrootte habitatsoorten

Bovengenoemde informatie is opgenomen in het aanwijzingsbesluit en verder beschikbaar op bijv. LNV website (SYNBIOSIS) en het Natura 2000-Doelendocument (LNV, 2006).
Enerzijds ontbreekt deze informatie op onderdelen in ongeveer de helft van de plannen (zo wordt het relatieve belang van de gebieden binnen het Nederlandse Natura 2000-netwerk vaak niet gepresenteerd), anderzijds moet ze soms gezocht worden op verschillende plaatsen en staat ze ook in de algemene gebiedsbeschrijving.

Het lijkt voor de hand te liggen de informatie over de doelen vergezeld te doen gaan van informatie over waar de doelen voorkomen in het gebied en hun trends in de tijd. De informatie over voorkomen en trends kan echter worden gezien als een uitwerking van de doelen en past dan goed in het hoofdstuk dat als doel heeft de gebiedsspecifieke informatie over de doelen te geven en hun knelpunten ('Ecologische gebiedsbeschrijving', zie hoofdstuk 5). In ongeveer de helft van de plannen is de informatie over doelen en trends over verschillende hoofdstukken verdeeld waardoor overlap en herhaling van teksten wordt geconstateerd.

Typische soorten
Een aparte vermelding behoeven de typische soorten in een gebied. Deze worden in ongeveer de helft van de plannen niet of slechts gedeeltelijk genoemd. Opname van deze soorten in de plannen is noodzakelijk vanwege hun betekenis voor beheer, bestaand gebruik en vergunningverlening Zij indiceren de kwaliteit van de habitattypen en de habitats van soorten. Het belang en de wijze waarop in dit verband met typische soorten moet worden omgegaan is beschreven in de concept 'Handreiking typische soorten' (Regiebureau Natura 2000, 2010).

In het hoofdstuk over doelen kan naar deze soorten worden verwezen, maar een uitvoerige beschrijving past beter in de 'Gebiedsbeschrijving' (zie hoofdstuk 5). Naast een volledige vermelding van het aantal typische soorten (bijv. in een bijlage) is het belangrijk ook hun ruimtelijk voorkomen te presenteren in het licht van de kwaliteit van de te beschermen habitattypen. In verband met deze kwaliteit kunnen ze een onderdeel zijn van de nulmeting en gebruikt worden voor monitoring.

4.2 Overige doelen

In het hoofdstuk over de doelen mag de informatie over andere (beschermings)doelen in het gebied (vergelijk de status als onderdeel EHS, als beschermd natuurmonument of als beschermd landgoed) niet ontbreken (wat nu in veel plannen wel het geval is, of onvolledig is of onoverzichtelijk wordt gepresenteerd). Dit kan in de vorm van een tabel met alleen die informatie waaruit blijkt dat sprake is van aanvullende/extra doelen, overlap in doelen of eventueel tegenstrijdige doelen.
In tabel 4.5 is dit weergegeven voor een deel van de Brabantse Wal dat als Natuurmonument Kortenhoef eigen beschermde natuurwaarden kent (zie 'Brabantse Wal').

Strijdigheid van doelen of conflicterende doelen horen in dit hoofdstuk over de instandhoudingsdoelen thuis, maar worden in de meeste plannen niet expliciet beschreven of in een ander hoofdstuk. Mogelijke knelpunten blijven daarmee onbenoemd of onzichtbaar.

Tabel 4.5

Relatie tussen doelen als Natura 2000-gebied en beschermd natuurmonument voor het deelgebied Kortenhoef (in de linker kolom staan de beschermde waarden van het natuurmonument) (uit 'Brabantse Wal'). Bij opmaak boven tabel zetten

2.3.4 Waarden Beschermd natuurmonument Kortenhoeff

De landschappelijke en natuurwaarden die voor het Beschermd natuurmonument Kortenhoeff van toepassing zijn, blijven bewaard of worden via de instandhoudingsdoelen verder versterkt.
In onderstaande tabel is voor de waarden van het beschermd natuurmonument (in eerste kolom) aangegeven in hoeverre dit wel, niet of deels samenvalt met de instandhoudingsdoelen. De tabel laat zien dat een deel van de waarden, waaronder botanische, faunistische, abiotische en landschappelijke (incl. landschapsschoon) behouden blijven bij in stand houding van de in het gebied aanwezige habitattypen vochtige en droge heide en vennen.

	Habitattype Vochtige heide	Habitattype Droge heide	Habitattype Zuur of gebufferd ven	Soorten vogelrichtlijn
Vochtige heide, droge heide, vennen	ja	Ja	ja	ja
Halfnatuurlijke vegetaties waaronder restanten boomgaarden, loofbos, naaldbos	nee	nee	nee	Nee
Faunistische betekenis vanwege afwisseling, rust, uitgestrektheid	deels	deels	Deels	Deels
Beenbreek, klokjesgentiaan, enz.	ja	ja	ja	n.v.t.
Zeldzame plantengemeenschappen	ja	ja	ja	n.v.t.
Abiotische kenmerken, geomorfologie, bodem	deels	deels	deels	n.v.t.
Geleidelijke overgang van ven naar hogere heide	deels	deels	deels	n.v.t.
Patroon van slenken, kommen, veenbulten	n.v.t.	Deels	ja	n.v.t.
Afwisseling en rust	deels	deels	deels	n.v.t.
Natuurschoon	deels	deels	Deels	n.v.t.

Een andere manier om tegenstrijdige doelen of de synergie tussen doelen te presenteren is in tabel 4.6 weergegeven (zie 'Brabantse Wal'). In de tabel zijn doelen en hun opgave gekoppeld aan informatie over trends (zie opmerking hierboven over afstemming met 'Ecologische gebiedsbeschrijving') en worden tegenstrijdige doelen geconstateerd. Daarnaast wordt door informatie over het perspectief van de doelen een relatie gelegd met de visie op het gebied en de doelrealisatie (zie 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd', hoofdstuk 7).

Tabel 4.6

Voorbeeld om tegenstrijdige doelen te presenteren en te relateren aan de visie op het gebied bij opmaak boben tabel zetten

Type/soort/code	Opgave Opp. & kwaliteit	Actuele toestand	Trend Opp. & kwaliteit	Potentieel /perspectief	Aandachtspunt
Zeer zwak gebuff.ven H3110	Uitbr/ Verb.	Zeer slecht, Niet aanwezig bij Groote Meer	-/-	Actieve ingreep op korte termijn nodig bij Groote Meer	Uitbreiding bij Groote Meer is verlies voor type H3130; effect op Kamsalamander/ Eutrofiëring /verdroging
Kamsalamander H1160	Behoud omvang en kwaliteit populatie	Voortplanting Leemkuilen; Groote Meer door ver-droging ongeschikt	=/(-)	= binnen HR + buiten HR	Wijziging Groote Meer mogelijk negatief effect

Conclusies

De belangrijkste conclusie is dat naast de gebiedsdoelen in termen van soorten en habitattypen niet alle formele Natura 2000-doelen (zie aanwijzingsbesluit), afgeleide doelen en andere dan Natura 2000-doelen worden genoemd. Aanvullende informatie over de doelen wordt gemist of in andere hoofdstukken gepresenteerd en doelen kunnen meer gekwantificeerd worden. De afstemming en integratie van doelen binnen de sector natuurbescherming vraagt meer aandacht, zodat de synergie tussen doelen, tegenstrijdigheid en complementariteit van doelen duidelijk is, evenals de mogelijke knelpunten.
Een betere afstemming van de informatie tussen de hoofdstukken is nodig, bijvoorbeeld wat betreft de trends van de doelen en de typische soorten.

Aanbevelingen

Prioriteit 1

- Presenteer de instandhoudingsdoelen en aanvullende doelen en informatie volledig en zo feitelijk en overzichtelijk mogelijk
- Stem informatie over trends, kwaliteit (typische soorten) en structuur beter af met volgende hoofdstukken (bijv. in 'Ecologische gebiedsbeschrijving'); wanneer de informatie over twee hoofdstukken wordt verdeeld is een duidelijke verwijzing noodzakelijk

Prioriteit 2

- Informatie over doelen kan goed in tabellen inzichtelijk worden gepresenteerd

4.3 Ecologische vereisten van de doelen

Informatie over de ecologische eisen van de instandhoudingsdoelen wordt in de beheerplannen in verschillende hoofdstukken gevonden. In vrijwel alle plannen staat deze informatie in 'Doelen', 'Gebiedsbeschrijving' en/of 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd'. De informatie varieert sterk van algemene en korte stukken tekst tot zeer gedetailleerde en uitvoerige beschrijvingen. In een gering aantal rapporten zijn teksten over soorten en habitattypen letterlijk overgenomen uit bestaande bronnen (ecologische profielen in SYNBIOSIS; Aggenbach et al., 2007; websites etc.).
De informatie is in een gering aantal plannen in een bijlage opgenomen.
In de meeste plannen wordt overlap in informatie tussen hoofdstukken en herhaling van informatie aangetroffen (gaat ten koste van de leesbaarheid).
Omdat de informatie over de ecologische vereisten van soorten en habitatypen meestal algemeen is (en zelden gebiedsspecifiek) kan voor deze informatie zoveel mogelijk verwezen worden naar bronnen. Wel

moeten de belangrijke (sleutel)processen en factoren expliciet worden genoemd. Deze kunnen in meer detail (meer gebiedsspecifiek) in de 'Ecologische gebiedsbeschrijving' uitgewerkt worden. Hierdoor wordt overlap tussen hoofdstukken en herhaling van informatie voorkomen.
Belangrijke informatie bij de ecologische eisen van soorten en habitattypen betreft informatie over sturende factoren (factoren die voorkomen en ontwikkeling bepalen en waarop door het beheer kan worden gestuurd) en verstorende factoren (factoren waarvoor soorten en habitattypen gevoelig zijn en waarvan negetieve invloeden uitgaan). Bij habitattypen zijn het heel vaak abiotische factoren met betrekking tot (oppervlakte- en grond)water kwantiteit en -kwaliteit, luchtkwaliteit en bodemfactoren. Daarnaast vragen de begrippen 'kwaliteit en structuur' van habitattypen en habitats van soorten om een duidelijke invulling Voor habitattypen is informatie verzameld over belangrijke structuur- en functiekenmerken en bedreigingen, die goed aansluit bij de effectenindicator op de LNV website (Van Dobben et al., 2008).

Bij soorten spelen biotische factoren vaak een rol (aan of afwezigheid van vegetaties en/ of andere soorten). Daarnaast worden functie en kwaliteit van gebieden bepaald door de aan- of afwezigheid van bijvoorbeeld foerageermogelijkheden, voortplantingsplaatsen, rustgebied.

Ook bepaalde menselijke handelingen kunnen als een belangrijke factor (instandhoudingeis) worden vermeld, zoals voor vegetaties bijvoorbeeld maatregelen als branden, maaien etc.

Niet alleen de factoren zelf zijn belangrijk om te vermelden, vooral hun grenswaarden en ranges waarbinnen de soorten en habitattypen kunnen voorkomen en overleven, verdienen in dit hoofdstuk de aandacht. Voorbeelden zijn: de range van Ph-waarden, de laagste en hoogste peilen waaronder een habitattype voorkomt etc.; de kritische stikstofbelasting, minimale oppervlakten voor lokale populaties of de home range groottes voor broedparen, bepaalde successiestadia etc.

De informatie over sturende en verstorende factoren als randvoorwaarden is basisinformatie, die na uitwerking voor het gebied in de 'Ecologische gebiedsbeschrijving' gebruikt moet worden voor wat (op termijn) bereikt moet worden en de noodzakelijke (beheer)maatregelen (zie respectievelijk de hoofdstukken 5 en 7) en die ook basisinformatie biedt voor de vergunningverlening (zie hoofdstuk 8). Voorbeelden van relevante informatie staan in de tabellen 4.7 en 4.8.

Hoewel van de schrijvers van de beheerplannen verwacht mag worden dat ze de meest recente wetenschappelijke informatie over de ecologische vereisten van soorten en habitattypen kennen en beheersen, zal dit niet bij iedereen zo zijn die bij het schrijven is betrokken (vergelijk de terreinbeheerder versus een adviesbureau). Overwogen kan daarom worden deze informatie meer centraal te ontsluiten. De opgave blijft deze informatie naar het specifieke gebied te vertalen. Dit lijkt in de meeste plannen een probleem te zijn geweest, zoals blijkt uit het feit dat ecologische vereisten van de doelen en de gebiedsbeschrijving soms los van elkaar staan of niet goed aansluiten wat informatie betreft.

Tabel 4.7

Voorbeeld van ecologische eisen van een soort (zie 'Deelen'). Opvallend is het ontbreken van de kwantificering (bijv. Verstoring-afstanden, oppervlaktes) bij opmaak boven tabel plaatsen

Purperreiger

Algemeen

Het Nieuwkoopse Plassengebied vormt het belangrijkste broedgebied, en daarnaast zijn er kleinere kolonies in andere laagveenmoerassen. Na het broedseizoen maakt de soort tevens gebruik van aangrenzende gebieden, zoals de Biesbosch, het rivierengebied en delen van Zuidwest-Drenthe. (SOVON 1987, Van der Kooij 1991, 1997, 1998, Cramp 1998). In Friesland liggen de meest noordelijk gelegen purperreigerkolonies ter wereld.

Kwaliteitseisen omgeving

- De broedbiotoop bestaat uit water- en moerasrijke landschappen.
- De nestplaats ligt in uitgestrekte rietvelden, waar doorgaans bodemnesten worden gemaakt op een kniklaag van oud, niet te dicht, sterk riet in ondiep water. Ook maken de purperreigers nesten in wilgenstruiken en soms in moerasbos, tussen blauwe reigers.
- De voedselbiotoop bestaat uit waterpartijen met veel ondiep, helder en visrijk water. Vaak is dat veenwater omdat de voorkeur uitgaat naar grote moerasgebieden. Daarnaast foerageert de soort ook veel op natte graslanden en in sloten in het boerenland.
- Het voedsel van de purperreiger bestaat uit vis (o.a. driedoornige stekelbaars, grote modderkruiper), waterinsecten, kleine zoogdieren (veldmuizen) en amfibieën. Foerageervluchten reiken tot op 20 km van de broedkolonie.

Verstoringsgevoeligheden

- Zoals vele kolonievogels heeft de purperreiger tijdens de broedtijd een grote verstoringsgevoeligheid en is die buiten de broedttijd matig tot gemiddeld. In zijn leefgebied is de soort matig tot gemiddeld verstoringsgevoelig, maar dit hangt af van de recreatiedruk en de dichtheid aan paden. Wanneer het gedrag van recreanten voorspelbaar is, treedt soms gewenning op. Afwijkingen van het patroon zoals buiten de paden wandelen en in het terrein loslopende honden zullen echter altijd verstoring geven (Krijgsveld et al., 2008).
- Afname areaal geschikt biotoop door verdroging, verzuring, verruiging of vermesting.
- Ook kan intensieve rietexploitatie de vogels verstoren
- Gevoelig voor storing door predatoren, vooral wanneer natte nestplekken ontbreken.

Tabel 4.2: Perioden waarin de purperreiger kwetsbaar is voor verstoring. De meest kwetsbare periode ( ) is tijdens het broeden en als de jongen niet vliegvlug zijn. De kwetsbare periode ( ) is de voorbereiding op het broeden en het verzorgen van de jongen (Ministerie, 2006e)

Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec

Tabel 4.8

Voorbeeld van ecologische eisen van habitattypen (uit 'Brabantse Wal') Idem

Bijlage 2. Ecologische vereisten habitattypen en soorten (bijlage bij paragraaf 2.4)

Tabel a: Ecologische vereisten instandhoudingsdoelen Habitattypen Brabantse wal

Habitattypen	Ecologische randvoorwaarden
Stuifzandheiden met Struikhei (Psammofiele heide met *Calluna* en *Genista* [H2310])	Droge tot matig droge bodems: De gemiddelde voorjaarsgrondwaterstand komt niet hoger dan 40 centimeter beneden maaiveld en de gemiddeld laagste grondwaterstand zakt meer dan 80 centimeter beneden maaiveld weg. De gemiddelde voorjaarsgrondwaterstand komt niet hoger dan 90 cm-mv. De vegetatie is goed bestand tegen droogte en wordt uitsluitend met regenwater gevoed. Overstroming met oppervlaktewater wordt niet verdragen.
	Zure tot matig zure bodems: De pH (H_2O) varieert tussen 3,5 en 5,5. Voedselarme bodems: Stikstof en fosfor zijn nauwelijks in beschikbare vorm aanwezig. Ellenberg klasse 1-4. Dit type is zeer gevoelig voor vermesting door atmosferische depositie.
	Zandige bodems: het zand mag een leem- en/of een humusfractie kennen, maar wanneer het aandeel hiervan te hoog is, wordt de ontwikkeling van een van de andere heidetypen (bijvoorbeeld H4030 Droge heide) meer waarschijnlijk.
Zandverstuivingen (Open grasland met *Corynephorus- en Agrostis*-soorten op landduinen [H2330])	Droge tot matig droge bodems; De gemiddelde voorjaarsgrondwaterstand komt niet hoger dan 40 centimeter beneden maaiveld en de gemiddeld laagste grondwaterstand zak meer dan 80 centimeter beden maaiveld weg. De vegetatie wordt uitsluitend gevoed met regenwater en is zeer droogtebestendig. Overstroming met oppervlaktewater wordt niet verdragen.
	Zure tot zwakzure bodems; De pH (H_2O) kan variëren van 3,5 tot 6,5. Voedselarme bodems; Fosfor en stikstof zijn nauwelijks in beschikbare vorm in de bodem aanwezig. Ellenberg-klasse 1-4. Dit type is zeer gevoelig voor vermesting door atmosferische depositie.
	Zandige bodems: Per definitie zeer humusarm, als gevolg van begroeiing kan op den duur een micropodzol ontstaan.
Zeer zwak gebufferde vennen (Mineraalarme oligotrofe wateren van Atlantische zandvlakten [H3110])	Flauwe oevers en geleidelijke overgangen. Weinig bomen en struiken langs de rand. Redelijke strijklengte.
	Open water tot natte bodems: dit habitattype moet het grootste deel van het jaar overstroomd zijn. De gemiddelde voorjaarsgrondwaterstand komt doorgaans 20 tot 50 centimeter boven maaiveld, maar grote delen van het water vallen jaarlijks korte tijd droog. Het water is voornamelijk afkomstig uit regenwater dat stagneert boven ene lokale slecht doorlatende laag. Ook kan lokaal grondwater de voeding verzorgen. Voorwaarde is dat het weinig bufferstoffen bevat.
	Water met een EGV < 150 µS/cm
	Water met een concentratie Calcium: circa 10 mg Ca^{2+}/l
	Water met een concentratie Sulfaat: <50 mg SO_4^{2-}/l
	Wateren met een diepte: 0,2-1 meter
	Wateren met een oppervlak: 0,01-100 hectare
	Zure tot zwak zure wateren: pH (H_2O) 4,5-6,5
	Zeer voedselarme wateren: Er zijn nauwelijks mineralen en/of voedingsstoffen in voor planten bruikbare vorm aanwezig.
	Wateren met een atmosferische depositie lager dan 5-10 kg N/ha/j

Conclusies

De belangrijkste conclusie is dat informatie over de eisen van soorten en habitattypen duidelijker moet worden gescheiden van de meer gebiedsspecifieke informatie hierover (uitwerking naar het gebied) in de 'Ecologische Gebiedsbeschrijving' (zie hoofdstuk 5).

Aanbevelingen

Prioriteit 1

- De algemene informatie over o.a. de sturende en verstorende factoren waarvan doelen afhankelijk zijn kan aan meer algemene bronnen worden ontleend (handboeken en websites) en moet beter gescheiden worden van de mate waarin deze factoren voorkomen (of aan voldaan wordt) in het gebied. Herhaling kan worden voorkomen door de algemene informatie op te nemen in een bijlage en verder (uitvoerig) uit te werken in de 'Ecologische gebiedsbeschrijving' (zie hoofdstuk 5).

5 Ecologische gebiedsbeschrijving

Dit hoofdstuk heeft als doel inzicht te geven in de mate waarin de belangrijkste (a)biotische sleutelprocessen en factoren, zowel binnen als buiten het gebied, die het voorkomen en de ontwikkeling van soorten en habitattypen bepalen, aanwezig zijn. Ook hun samenhang en de samenhang met andere gebieden moet duidelijk worden.
Het hoofdstuk biedt een gebiedsspecifieke uitwerking van de (eventueel in het vorige hoofdstuk gepresenteerde) ecologische eisen en beschrijft het functioneren van het gebied voor de doelen in termen van 'sturende' of 'werkzame' factoren die voldoende of onvoldoende aanwezig zijn. Kwaliteit en kwantiteit van de factoren vormen belangrijke informatie evenals noodzakelijke structuren (bv. ruimtelijke kenmerken, voor soorten noodzakelijke vegetaties). Belangrijk is het noemen van knelpunten.

Criteria en hun beoordeling *(zie hoofdstuk 2)*	
Belangrijk	*Uitwerking*
- Kaart met voorkomen van habitattypen en soorten	Redelijk
- Trendbeschrijvingen van habitattypen en soorten (aantallen en oppervlak)	Matig
- Beschrijving van typische soorten (indicatie voor kwaliteit habitat)	matig
- Beschrijving van sleutelprocessen, die functie, kwaliteit en structuur van gebied bepalen, uitgaande van de doelen; beschrijving in termen van ecologische eisen en daarmee samenhangende sturende factoren ('knoppen om aan te draaien') en benoemen van **knelpunten**	Matig
- Beschrijving van de samenhang tussen deelgebieden	Matig
- Beschrijving van de positie van het gebied in Nederlandse en eventueel Europese Natura 2000-netwerk	Slecht
- Aangeven van referentie- en grenswaarden en ranges (vormen ze een **knelpunt**)	Slecht
- Aangeven van verstorende factoren	Matig/slecht
- Ontbrekende kennis en data (expliciet aandacht voor nulmeting)	Matig/slecht

Het uitgangspunt voor dit hoofdstuk lijkt helder: Uitgaande van de (instandhoudings)doelen geeft het een (zo kwantitatief mogelijke) beschrijving van hun toestand en hun omgeving in termen van trends (inclusief nulmeting), de sturende (sleutel)processen en de verstorende factoren (zowel binnen als buiten het gebied) met als doel een **knelpuntenanalyse**, die de basis vormt voor de noodzakelijke (beheer)maatregelen (zie hoofdstuk 9). De informatie over de ecologische vereisten dient hierbij als basis (zie hoofdstuk 4.3).

In alle plannen wordt informatie gegeven over onderwerpen als bodem en reliëf, geologie, grondwater- en oppervlaktewatersystemen (kwantiteit en kwaliteit), andere abiotische processen, belangrijke biotische relaties en landschappelijke relaties (benodigde oppervlaktes, overbrugbare afstanden, relatie met omringend leefgebied).
De omvang en de uitwerking (mate van detail) varieert echter zeer sterk tussen de plannen. In ongeveer de helft van de plannen leidt het tot uitvoerige beschrijvingen van enkele of alle genoemde onderwerpen, waarvan de relevantie en samenhang soms onduidelijk zijn. Herhaling en overlap van informatie komt regelmatig voor zowel binnen het hoofdstuk als met andere hoofdstukken (bijv. 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd', zie hoofdstuk 7).

De geselecteerde beheerplannen wekken de indruk alsof men zich vooraf onvoldoende heeft afgevraagd wat de relevantie van al deze informatie is voor het beheerplan. Het gaat niet zozeer om het begrijpen van hoe het gebied als geheel functioneert in zijn omgeving, maar veel meer om een gebiedsspecifieke uitwerking van de belangrijkste en minder belangrijke (a)biotische (sleutel)processen (aanwezig binnen en buiten het gebied en hun eventuele samenhang) die bepalend zijn voor de instandhouding van de soorten en habitattypen (zowel in kwantiteit, kwaliteit als structuur). Voor habitattypen is informatie verzameld over belangrijke structuur- en functiekenmerken en bedreigingen, die goed aansluit bij de effectenindicator op de LNV website (Van Dobben et al., 2008). Het belang van bepaalde sleutelprocessen moet worden duidelijk gemaakt (uiterst belangrijk-minder belangrijk) in verband met prioriteitstelling in de te nemen maatregelen.

Voor soorten zijn kwaliteit en structuur van een gebied aanwezig als gelet wordt op o.a. de aan- of afwezigheid van voedselgebied, voortplantingsstructuren, overwinteringsmogelijkheden, rustgebied en slaapplaatsen, ook buiten het Natura 2000-gebied.
Het gaat in dit hoofdstuk dus om inzicht in het functioneren van het gebied voor de soorten en habitattypen in termen van de factoren die voldoende of onvoldoende aanwezig zijn, op een manier dat knelpunten duidelijk worden. De knelpunten moeten in het beheerplan gekoppeld worden aan de beschrijving van noodzakelijke (beheer)maatregelen (zie hoofdstuk 9 'Realisatie instandhoudingsdoelen'). Belangrijk uitgangspunt voor de te presenteren informatie vormen dus de **knelpunten** in processen en in (sturende en verstorende) factoren en de relatie met de noodzakelijke maatregelen. De factoren vormen de 'knoppen' waaraan gedraaid moet worden door middel van de noodzakelijke maatregelen.

Er is iets voor te zeggen dit hoofdstuk te beginnen met een beschrijving van het voorkomen en de trends van de doelen (soorten en habitattypen; zie opmerking hierover in hoofdstuk 4) en daarbij zoveel mogelijk in te gaan op de factoren die hier een rol (lijken) te spelen. Hierbij is het handig gebruik te maken van of aan te sluiten bij de lijst met zogeheten 'verstorende factoren' uit de Effectenindicator (LNV website). Opvallend is dat niet of nauwelijks van deze lijst gebruik wordt gemaakt (maar zie tabel 8.1 in hoofdstuk 8 uit 'Brabantse Wal').

Informatie over trends (landelijk, in het gebied) wordt gepresenteerd, maar vaak wordt volstaan met alleen landelijke trends of alleen op gebiedsniveau. Informatie op regionaal niveau die de samenhang met andere Natura 2000-gebieden inzichtelijk kan maken ontbreekt in de meeste plannen. Of informatie ontbreekt over het recente voorkomen of trends (inclusief de nulmeting) is in ongeveer de helft van de plannen niet duidelijk. Het ontbreken beperkt het inzicht in het functioneren van de doelen en maakt het formuleren van noodzakelijke maatregelen moeilijk, zo niet onmogelijk (aanvullende inventarisaties, of herstelmaatregelen in verband met een neerwaartse trend, zie hoofdstuk 9 'Realisatie doelen').

Belangrijk is dat de informatie over de trends (kwantitatief) en de toelichtende tekst die de trends zo goed mogelijk verklaart, een beeld geeft van de mate waarin de kwaliteit en noodzakelijke structuur van het gebied aanwezig zijn om de doelen te realiseren. Hier kan informatie over de typische soorten worden gebruikt om een beeld van de kwaliteit van het gebied (en de habitattypen) aan te geven.

Voor soorten is het onvoldoende aan te geven dat aantallen(broedparen) vooruitgaan of achteruitgaan zonder vermelding van of inzicht te geven in de voor de populatie(dynamica) zo belangrijke processen van geboorte, sterfte, immigratie of emigratie (dispersie). De werkzame factoren die hierbij een rol (lijken te) spelen moeten worden genoemd (bijv. predatie of te weinig voedsel in combinatie met een hoge sterfte).
Als het inzicht in het voorkomen en de trends of de kennis over werkzame factoren ontbreekt, moet dat ook worden vermeld (wordt niet of nauwelijks of onvoldoende in de geselecteerde beheerplannen aangetroffen; zie ook hoofdstuk 9 'Realisatie instandhoudingsdoelen' over noodzakelijke maatregelen zoals aanvullende inventarisaties).

Voor soorten is het voorkomen van bepaalde vegetaties of habitattypen met bepaalde kenmerken cruciaal (zie 'Ecologische vereisten van de doelen'). Hun voorkomen (omvang, kwaliteit) in het gebied hoort in dit hoofdstuk te worden beschreven en de **knelpunten** benoemd.
In de gebiedsbeschrijving van veel gebieden vormen ecohydrologische processen een belangrijk onderwerp in verband met de doelen en noodzakelijke maatregelen. Toch verschilt de informatie die hierover wordt gegeven. In ongeveer de helft blijft de samenhang tussen deelgebieden en/of de omgeving onbenoemd of onderbelicht. En wordt niet duidelijk wat precies de **knelpunten** zijn.
De samenhang tussen deelgebieden of met de omgeving is ook zeer relevant voor soorten (vgl. aanwezigheid zomer en winter habitat, foerageergebied, rust/slaapplaatsen). Ook dit punt wordt in ongeveer de helft van de rapporten niet of onvolledig besproken (maar zie tabel 5.1 en aanvullende tekst in kader).

Opvallend met betrekking tot het vermelden van ruimtelijke relaties is dat in de meeste plannen niet wordt ingegaan op de bijdrage aan of het belang van het Natura 2000-gebied voor het gehele Nederlandse Natura 2000-netwerk.

Voorbeelden van plannen met een (vaak op onderdelen) heldere knelpuntenanalyse zijn: 'Brabantse Wal', 'De Peelen', Oudeland van Strijen' en 'Zwin en Kievittepolder'. Tabel 5.1 komt boven de tabel maar er mist informatie een het einde van het onderschrift

Het gaat in Nederland bij de instandhoudingsdoelen om een beperkt aantal soorten en habitattypen. Er wordt echter een grote variatie tussen de plannen gevonden in de wijze waarop informatie wordt gegeven over de belangrijkste (sleutel)processen en sturende factoren. Zo kan bijvoorbeeld blijken dat bij een bepaald habitattype in het ene plan wel nadrukkelijk over kwel en/of grondwater(kwaliteit) wordt geschreven en in een ander niet of nauwelijks. Dit geldt ook voor soorten. In het ene plan wordt het belang van voedsel, rust of een benodigd oppervlak wel uitgewerkt, in andere niet of nauwelijks.
Hoewel hier niet nadrukkelijk naar is gekeken dreigt het risico van verschillen in de analyse van knelpunten of dat knelpunten over het hoofd worden gezien.

Omdat de typische soorten (voor habitattypen) verbonden zijn aan de primaire doelen (de soorten en habitattypen) in termen van kwaliteitsindicatoren, hoort in dit hoofdstuk hun aan-/afwezigheid en/of trends (vroeger voorkomen, herstel) te worden besproken (eventueel in een bijlage), zodat ook knelpunten voor deze soorten duidelijk worden (eventueel in een bijlage). Zie de opmerkingen die hierover zijn gemaakt in hoofdstuk 4.

In de meeste plannen wordt in dit hoofdstuk geen melding gemaakt van ontbrekende kennis en data op dit gebied.

In veel plannen is een ruimtelijke verspreidingskaart(en) aanwezig, maar nuttige topografische informatie om zich te oriënteren ontbreekt vaak (zie verder hoofdstuk 11).

Tabel 5.1

Tabel en kader als illustratie om samenhang tussen gebieden te beschrijven voor een soort. De beschrijving wordt aangevuld met een kaart met de ligging van de Natura 2000-gebieden die relaties onderhouden (zie 'Brabantse Wal').

3.3.1 Samenhang met andere Natura 2000-gebieden

Natura 2000-gebied Kalmthoutse heide

Het Natura2000-gebied Kalmthoutse heide in Vlaanderen is Vogelrichtlijngebied (EGrichtlijn 79/409 d.d. 02/04/79) en Habitatrichtlijn (code BE2100015(1)) en heeft een oppervlakte van 2 064 hectare. Het terrein is een landschapsecologisch zeer gaaf gebleven gebied met actieve zandverstuiving als vormend proces dat aansluit op gelijkaardige bos- en heidegebieden in Nederland. Het gebied met de aanwezige wateren heeft voor watervogels een internationale betekenis als functie van leefgebied waardoor het tevens als Ramsar-gebied is aangewezen.

Tabel : Habitattypen en soorten Natura2000-Kalmthoutse heide

Nederlandse naam	N2000 Kalmthout	N2000 Brabantse Wal
Stuifzandheiden met struikhei[H2310]	x	x
Zandverstuivingen[H2330]	x	x
Zeer zwak gebufferde vennen[H3110]	x	x
Zwak gebufferde vennen [H3130]	x	x
Zure vennen[H3160]	niet	x
Vochtige heiden	x	x
Droge heide (alle subtypen) [H4030]	x	Niet, komt wel voor
Slenken in veengronden	x	Niet, komt wel voor

[14] Evides meldt hierover het volgende. Er is geen specifiek onderzoek naar deze invloed uitgevoerd. Wel zijn er bij de zandwinning aantoonbaar, ondanks een duidelijk verbod in de verleende ontgrondings- en milieuvergunning, weerstandbiedende lagen in de ondergrond doorbroken en slechts deels hersteld. De consequentie hiervan is zonder meer een versnelde infiltratie van ondiep grondwater naar de diepe watervoerende pakketten. Het gevolg hiervan is per definitie een verlaging van de ondiepe grondwaterstand t.o.v. de onbeïnvloede situatie van voor de ontgrondingen.

(Rhynchosporion); [H7150]		
Soorten		
Gevlekte witsnuitlibel [H1042]	x	niet
Vogels watervogels PM		

Bron: Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, besluit vaststelling HR-gebieden 24 mei 2002.

ROYAL HASKONING

Aanvullende tekst bij tabel 5.1:

Het Markiezaat is een voormalig getijdegebied, dat sinds 1983 door afsluiting een proces van ontzilting ondergaat. Het is een gebied van kust-, weide- en moerasvogels. Sinds het laatste decennium nemen struweel- en bosvogels toe. De Brabantse Wal vormt hierbij een belangrijk brongebied.
De watervogels van de Brabantse Wal met een instandhoudingsdoel (Dodaars en Geoorde fuut) komen ook in het Markiezaat voor. De Geoorde fuut broedt in vennen op de Brabantse Wal en het Markiezaatsmeer fungeert als belangrijk foerageergebied, ook voor vogels afkomstig uit de Brabantse Wal. De bossen van de Brabantse Wal in combinatie met het voedselrijke water van het Markiezaatsmeer zijn verder in potentie van belang als broedgebied voor grote roofvogels zoals Zee- en Visarend.

Conclusies
Er is een grote variatie in de beschrijving van (informatie over) het gebiedspecifieke functioneren van de doelen. Hierdoor is de kwaliteit van de plannen ook verschillend.
De twee belangrijke eigenschappen van dit hoofdstuk (beschrijving van het voorkomen en functioneren van de doelen enerzijds en een analyse van knelpunten anderzijds) worden matig/slecht uitgewerkt of zijn onvoldoende herkenbaar.

In de plannen ontbreekt het op onderdelen aan belangrijke gebiedsspecifieke informatie over sleutelprocessen, sturende en verstorende factoren, hun onderlinge relaties, ranges en grenswaarden en de knelpunten. Ook de samenhang tussen (deel)gebieden en de relatie met andere Natura 2000-gebieden vraagt extra aandacht en informatie. In samenhang hiermee wordt een heldere knelpuntenanalyse vanuit de doelen en een daarmee samenhangende heldere opsomming van conclusies als basis voor noodzakelijke maatregelen gemist.
Echter, ook uitvoerige beschrijvingen met veel (overbodige) detailinformatie worden aangetroffen, met overlap en herhaling van informatie tussen hoofdstukken.
Ontbrekende kennis en data (bijv. over belangrijke sturende of verstorende factoren, de nulmeting etc.) worden niet of onvoldoende expliciet genoemd.

Aanbevelingen
Prioriteit 1
- Beter afstemmen van de gebiedspecifieke informatie. Dit geldt ook voor informatie over trends en typische soorten
- Meer structuur in het hoofdstuk met vaste onderwerpen. Vanuit de specifieke doelen meer gebruik van dezelfde soort informatie, zodat, bijvoorbeeld, bij dezelfde doelen dezelfde sturende en verstorende factoren worden behandeld
- Meer aandacht voor een heldere analyse van knelpunten als basis voor de maatregelen
- Expliciteren van informatie en data die worden gemist

Prioriteit 2
- Meer gebruik maken van informatie over referentie- en grenswaarden en ranges

6 Beleid en bestaand gebruik

Dit hoofdstuk richt zich op het natuur- en landschapsbeleid en de relatie met al het andere beleid (water, ruimtelijke ordening, EHS, recreatie etc.) dat relevant is voor het bereiken van de doelen en het realiseren van de noodzakelijke maatregelen.
De beschrijving richt zich op de analyse van knelpunten en synergie en maakt duidelijk welk beleid geïntegreerd wordt (kan worden). Het gaat zowel om het huidige als toekomstige beleid.
@@
Daarnaast wordt het bestaand gebruik beschreven voor zover relevant voor de realisatie van de doelen en de vergunningverlening. Belangrijk is om aard, omvang en ruimtelijk voorkomen van het gebruik aan te geven en zich daarbij vooral te richten op mogelijke knelpunten en oplossingen (mitigerende maatregelen).
Ook het gebruik van en ontwikkelingen in de omgeving die tot knelpunten kunnen leiden moet worden genoemd (stikstof depositie, herkomst), zodat inzichtelijk wordt waar de oplossingen gezocht kunnen worden.

De informatie over bestaand gebruik (activiteiten) moet het mogelijk maken om bij de beoordeling van de effecten hiervan en bij toekomstige activiteiten (bijv. in een passende beoordeling) de cumulatie van effecten te bepalen.

Gebruikte criteria en hun beoordeling *(zie hoofdstuk 2)*

Belangrijk	*Uitwerking*
- Alleen relevante beleidssectoren genoemd	Matig/redelijk
- Relatie met doelrealisatie; integratie; duidelijke knelpunten of punten van synergie	Matig/redelijk
- Huidig en toekomstig beleid/ autonome ontwikkeling	Slecht
- Bestaand gebruik (aard, omvang en ruimtelijk voorkomen; ontwikkelingen incl. autonome)	Matig/slecht
- Informatie over cumulatie en mitigatie	Matig/slecht
- Overlap met hoofdstukken 'Realisatie' en 'Effecten van bestaand gebruik'	Matig
Minder belangrijk	
- Gebruik tabellen die positieve/negatieve relatie tonen tussen een beleidssector en de doelen of maatregelen	Matig
- Overzicht eigendom (kaart)	Slecht

6.1 Plannen en beleid

In de plannen worden beknopte of zeer uitgebreide beschrijvingen gepresenteerd van (beleid)plannen uit diverse beleidssectoren en op verschillende (beleid)niveaus, soms verdeeld over verschillende hoofdstukken.

Voor dit hoofdstuk is een belangrijk uitgangspunt de relevantie van al die plannen voor het realiseren van de doelen, het (de) noodzakelijke beheer(maatregelen) of andere maatregelen (beleid, financiering, monitoring, onderzoek). Deze relatie kan zowel positief als negatief zijn. Anders gezegd het gaat om de knelpunten en de positieve bijdragen die de plannen leveren voor het gebied, de doelen en maatregelen en de realisatie daarvan, zodat duidelijk wordt in welke mate het beheerplan en de maatregelen zijn geïntegreerd in ander beleid.

Dit uitgangspunt maakt het mogelijk beter te selecteren dan nu is gedaan in de meeste plannen. Lange overzichten van beleidsplannen worden in een gering aantal beheerplannen gepresenteerd (bijv. 'Zuidlaardermeergebied'). In de meeste plannen beperkt men zich tot het beschrijven van de inhoud van de plannen op een globaal niveau. Een uitwerking naar de doelen vindt in de meeste plannen niet plaats. In de meeste plannen wordt de relatie tussen de plannen en het beheerplan daarmee op een globaal niveau inzichtelijk. Een uitwerking in meer detail (bijv. ook op het niveau van deelgebieden) is noodzakelijk, waarbij knelpunten (zoals strijdigheid met Algemene Plaatselijke Verordeningen, zie 'Voordelta') en positieve bijdragen expliciet worden genoemd. Hierdoor kan een relatie worden gelegd met de 'Realisatie van de instandhoudingsdoelen' (zie hoofdstuk 9). Deze relatie is in de meeste plannen erg impliciet en leidt er toe dat de hoofdstukken over plannen en beleid en realisatie niet duidelijk op elkaar aansluiten (een uitzondering hierop vormt het beheerplan 'Voordelta').

In de meeste plannen wordt niet expliciet aangegeven welke beleidsontwikkelingen zijn te verwachten in de sectoren die (het meest) relevant zijn voor de doelen en/of de maatregelen. Hierdoor wordt niet duidelijk welk autonoom beleid in en rond het Natura 2000-gebied is te verwachten. Inzicht hierin kan een belangrijke rol spelen bij de visie op het gebied (zie hoofdstuk 7) en de vergunningverlening (in verband met de begrippen significante effecten en cumulatie van effecten zie hoofdstuk 8 'Effecten van bestaand gebruik').

Een punt van aandacht is de mate van detail waarmee beleidsplannen worden gepresenteerd. Het probleem van te globaal (zie hiervoor) en te gedetailleerd (veel tekst of een uitvoerige bijlage) kan deels worden opgelost door beter aan te sluiten bij geconstateerde knelpunten in de voorgaande hoofdstukken (knelpunten bij de doelen, storende en/of sturende factoren) en de noodzakelijke maatregelen. Voor de inzichtelijkheid en een heldere presentatie zal het helpen meer gebruik te maken van tabellen (bijvoorbeeld een tabel met doelen, maatregelen of deelgebieden en/of knelpunten bij sturende en verstorende factoren en de positieve of negatieve relatie met een beleidsplan in termen van wat dit plan bijdraagt om de doelen te realiseren of een knelpunt op te lossen).

In de toelichting bij dergelijke tabellen zou gestreefd moeten worden om de beleidsruimte zichtbaar te maken voor het oplossen van knelpunten. Hier ligt een aanknopingspunt met de beschrijivng van doelbereik en doelrealisatie in 'Realisatie instandhoudingsdoelen' (zie hoofdstuk 9).

Beleid dat in de meeste plannen wordt genoemd betreft de stikstofproblematiek en het water (GGOR). Wat het stikstofbeleid betreft wordt terecht gewezen op het kader dat hiervoor (nog) in ontwikkeling is (PAS/VPAS). Ook de relatie met het GGOR-beleid is nog niet voldoende uitgewerkt voor de meeste gebieden. Een voorbeeld van een beheerplan waar GGOR-maatregelen zeer gedetailleerd en per deelgebied worden beschreven is het plan 'De Peelen'. Verwijzingen naar stroomgebiedsbeheerplannen gemaakt als uitwerking van de Kaderrichtlijn Water en de maatregelen daarin ten behoeve van de doelen worden in de meeste plannen niet aangetroffen.

Conclusies

De belangrijkste conclusie is dat het bij de beschrijving van beleid ontbreekt aan een duidelijke systematiek en een duidelijke (uitgewerkte) relatie met de doelen, hun ruimtelijk voorkomen (in bijv. deelgebieden) en de maatregelen in de beheerplannen.
De beschrijvingen lijken niet altijd als opzet een knelpuntenanalyse te hebben.
De beleidsruimte blijft vaak onduidelijk. Welk(e) beleidssectoren succesvol geïntegreerd kunen worden is vaak onduidelijk.
Er is overlap met andere hoofdstukken, vooral het hoofdstuk over de realisatie van de doelen en de maatregelen en het hoofdstuk over de effecten van bestaand gebruik.

Aanbevelingen
Prioriteit 1
- Betere selectie van beleidssectoren op basis van de vraag wat dit bijdraagt (positief/negatief) aan het realiseren van de doelen (beleidsintegratie)
- Meer aandacht voor aard, omvang en mate van detail van de informatie
- Meer aandacht voor knelpunten, synergie en beleidsruimte
- Beter aangeven van autonome en toekomstige ontwikkelingen
- Betere afstemming met andere hoofdstukken

Prioriteit 2
- Meer gebruik maken van overzichtelijke tabellen (bijvoorbeeld tabellen die de positieve/negatieve relatie tonen tussen een beleidsector en de doelen en maatregelen)

6.2 Bestaand gebruik

In alle plannen wordt het bestaand gebruik beschreven. Echter de omvang verschilt per plan (van beknopt tot meer dan 30 pagina's) evenals de volledigheid en de mate van detail. In de meeste plannen wordt het bestaand gebruik per sector geclusterd en gepresenteerd, wat een duidelijke structuur biedt (zie ook DLG, 2010).

In de meeste plannen vormt het terreinbeheer één van de sectoren. In enkele plannen vormt het terreinbeheer echter expliciet een onderdeel van de 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd' (zie hoofdstuk 7) of is een integraal onderdeel van de 'Effecten van bestaand gebruik' (zie hoofdstuk 8) of wordt bij de 'Realisatie instandhoudingsdoelen' besproken.

De beschrijving van het bestaand gebruik dient niet alleen een opsomming te zijn van activiteiten die in en rond het gebied plaatsvinden, maar moet ook ontwikkelingen presenteren en waar mogelijk al knelpunten signaleren die als overgang dienen naar de noodzakelijke maatregelen (zie hoofdstuk 9 'Realisatie doelen'). Daarnaast maakt het (openbare) belang van het hoofdstuk over de mogelijke effecten van het bestaand gebruik (de beslissing of een activiteit is vrijgesteld van een vergunning is vatbaar voor bezwaar en beroep) het noodzakelijk activiteiten en toetsing duidelijk te scheiden. Voor de helderheid van het beheerplan is het daarom aan te bevelen het bestaande gebruik (inclusief het terreinbeheer, zie hieronder) apart te beschrijven in dit hoofdstuk en niet in de beide hiervoor genoemde hoofdstukken 'Realisatie' (gericht op de noodzakelijke maatregelen) en 'Effecten van bestaand gebruik' (gericht op de toetsing).

De beschrijving van het bestaand gebruik dient niet alleen de aard aan te geven, maar tevens de omvang (hoe groot en hoe vaak), de locatie(s) waar de activiteiten plaats vinden en de ontwikkelingen (waar mogelijk met kaarten ondersteund). De ruimtelijke weergave van het gebruik ten opzichte van de instandhoudingdoelen wordt in weinig rapporten gepresenteerd (dus niet of slechts beperkt aangegeven) maar is belangrijk om strijdigheid in de ruimte aan te geven.

In enkele plannen wordt informatie gegeven over de eigendomssituatie. Een kaart met het overzicht van de eigendom is ook relevant voor een eventuele nieuwe eigendomssituatie (zie 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd' en voor de 'Realisatie van instandhoudingsdoelen', zie hoofdstuk 9).

Vooral de omvang (kwantiteit) en het ruimtelijk voorkomen van het gebruik worden beide of afzonderlijk in ongeveer de helft van de plannen niet of gebrekkig uitgewerkt. Opvallend is ook dat de zekere (en te verwachten) ontwikkelingen in de omgeving van het gebied in ongeveer de helft van de plannen niet of impliciet worden beschreven (maar zie 'Voordelta'). Informatie over de autonome ontwikkelingen van gebruik(sectoren)

in en rond het gebied is belangrijk in verband met een visie op het gebied (zie hoofdstuk 7) en de mogelijke knelpunten bij het realiseren van de doelen en noodzakelijke (beheer)maatregelen (zie hoofdstuk 9 'Realisatie instandhoudingsdoelen') en bij de vergunningverlening in verband met de bepaling van significantie en cumulatie van effecten (hoofdstuk 8 'Effecten bestaand gebruik') (zie bijvoorbeeld 'De Deelen' en 'Voordelta').

Of er in het bestaand gebruik al sprake is van handhaving en/of verleende vergunningen en of bepaalde vormen van gebruik al worden gemonitord, is informatie die in de meeste plannen wordt gemist in verband met mogelijke knelpunten bij het realiseren van doelen en (beheer)maatregelen (zie hoofdstuk 9).

Bij de beschrijving van het bestaand gebruik valt op dat in ongeveer de helft van de plannen dit gebruik niet wordt besproken in termen van storende of sturende factoren. Dit vermindert een heldere aansluiting met knelpunten die in eerdere hoofdstukken zijn genoemd. Dit wordt geïllustreerd door het feit dat bijvoorbeeld bij het knelpunt stikstofbelasting van bepaalde habitattypen het in de meeste plannen ontbreekt aan informatie over stikstofconcentraties die al dan niet worden overschreden (critical load informatie). Tevens wordt niet expliciet aangegeven welke 'gebruikers' in en rond het gebied hier een rol spelen en bij kunnen dragen aan een oplossing (agrarische ammoniak versus stikstof uit verkeer en industrie, of mineralisatie van de bodem). Deze informatie is cruciaal voor de toetsing van het bestaand gebruik en de vergunningverlening en ontheffingsregeling (zie hoofdstuk 8; vergelijk de begrippen significantie en cumulatie) en de relatie met de noodzakelijke (beheer)maatregelen (zie hoofdstuk 9).

Een ander voorbeeld betreft het recreatief gebruik van een gebied. Dat dit gebruik een knelpunt kan opleveren in verband met verstoring van vogels wordt wel geconstateerd, maar onvoldoende uitgewerkt of besproken in termen van verstoringsafstanden voor vogels.

In de beschrijvingen van het bestaande terreinbeheer valt op dat de meeste plannen onvolledig zijn als het gaat om het onderscheiden en expliciet benoemen van ontwikkeling- en omvormingsbeheer en mogelijk innovatieve vormen van beheer (waarbij monitoring noodzakelijk is) (maar zie 'De Brabantse Wal' en 'De Peelen'). In dit verband is het opvallend dat (beheer)ingrepen in het verleden in enkele plannen expliciet worden genoemd, maar dat in de meeste plannen dit niet gebeurt en dat de effectiviteit van al getroffen maatregelen in bijna alle plannen niet duidelijk wordt gepresenteerd (maar zie 'Voordelta').

In verband met de leesbaarheid valt op dat zelden tabellen worden gebruikt om de relatie tussen het gebruik en de doelen weer te geven (zie tabel 6.1 uit hoofdstuk 7 van het plan 'Geleenbeekdal'), waarmee snel en overzichtelijk duidelijk wordt waar strijdigheden en knelpunten zijn te verwachten.

Tabel 6.1

Voorbeeld van de presentatie van bestaand gebruik en te verwachten knelpunten in relatie met andere sectoren en de gebiedsdoelen (zie 'Geleenbeekdal') Onderschift bij opmaak boven tabel plaasten

Bestaand gebruik	knelpunt	cumulatie	Doelen
Natuurbeheer			
Imsterraderbos	successie	n.v.t	Eiken-haagbeukenbossen
Waterbeheer	verdroging	Beregening, woondoeleinden	Kalkmoerassen, Zeggekorfslak
Recreatie			
Manege	vermesting	Agrarisch gebruik, golfbaan, sportterrein	Alle soorten en habitattypen

Conclusies

De geselecteerde plannen lijken er op te wijzen dat ook voor dit hoofdstuk niet altijd goed van te voren is overwogen welke informatie waarvoor nodig is. Het beschrijft weliswaar het bestaand gebruik per sector, maar op zeer variabele wijze (omvang, mate van detail). Het expliciteert het gebruik onvoldoende in ruimte (waar) en tijd (ontwikkelingen) en er is weinig aandacht voor de autonome ontwikkeling (ook buiten het gebied). In ongeveer de helft van de plannen worden geen duidelijke knelpunten geformuleerd. In dergelijke gevallen is de analyse van knelpunten is onvoldoende: ze worden niet genoemd of onvolledig en/of sluiten niet aan bij andere hoofdstukken of impliciet. Welk bestaand gebruik (activiteiten) reeds met de doelen geïntegreerd is of kan worden, kan duidelijk worden als expliciet aandacht wordt besteed aan mitigerende maatregelen en de eventueel reeds lopende monitoring van activiteiten. Ook wordt te weinig informatie gegeven over het bestaand gebruik dat nodig is voor het bepalen van eventuele cumulatie en significantie van effecten, met als gevolg dat hoofstukken inhoudelijk niet goed aansluiten. Het betreft vooral het bestaand gebruik in dit hoofdstuk en de effecten op de instandhoudingsdoelen en de realisatie van de doelen (zie respectievelijk de hoofdstukken 8 en 9), die vaak niet aansluiten (zie bijv. 'Landgoederen Brummen').

Aanbevelingen

Prioriteit 1

- In de informatie over bestaand gebruik expliciete aandacht voor ontwikkelingen in en buiten het gebied, autonome ontwikkelingen en mitigerende maatregelen; mogelijke knelpunten
- Expliciete aandacht voor informatie die gebruikt moet worden bij het uitwerken van mogelijke cumulatie en significante effecten
- Expliciet aandacht voor activiteiten die reeds worden gemonitord
- Expliciete aandacht voor terreinbeheer als vorm van bestaand gebruik
- Betere afstemming met 'Realisatie instandhoudingsdoelen', 'Effecten van bestaand gebruik en vergunningverlening'

Prioriteit 2

- Gebruik meer overzichtstabellen en relatiematrices
- Meer gebruik maken van termen en begrippen uit andere hoofdstukken (zoals sturende en verstorende factoren, begrippen uit de effectenindicator)

7 Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd

Dit hoofdstuk beschrijft de te bereiken situatie in het gebied op de langere (12-18 jaar) en korte termijn (looptijd van het beheerplan), uitgaande van de doelen. Op langere termijn is sprake van het beschrijven van de ambities die men met het gebied heeft in een soort visie.
Op korte termijn gaat het om aan te geven wat men waar en met welke prioriteit wil bereiken. Hoe dit gebeurt wordt beschreven in 'Realisatie instandhoudingsdoelen' (zie hoofdstuk 9).

Gebruikte criteria en hun beoordeling *(zie hoofdstuk 2)*

Belangrijk	*Uitwerking*
- Termijn van de visie; scheiden korte en langere termijn	Matig/slecht
- Wanneer en waar en in welke mate worden welke doelen op termijn bereikt (bijv. welke tegengestelde doelen worden wel/niet opgelost)	Redelijk/matig
- Welke knelpunten in sturende factoren, bestaand beheer en gebruik zullen worden opgelost (geen analyse maar samenvattend)	Redelijk/matig
- Welk beheer is effectief en wordt voortgezet, of is nieuw	Matig/slecht
- Wat zijn de marges voor het oplossen van knelpunten (ruimte en tijd)	Matig/slecht
- Welke sectoren moeten worden geïntegreerd	Redelijk/matig
Minder belangrijk	
- Afstemming andere hoofdstukken	Matig

De visie op langere termijn maakt duidelijk wat het toekomstperspectief is van de soorten en habitattypen en welke ontwikkelingen (en aanpassingen) in het bestaande gebruik (en beheer) en eventueel beleid beoogd worden. Dit biedt zicht op kansen en knelpunten en de beleidsruimte om doelen te realiseren en biedt verder het kader voor de vergunningverlening rond nieuwe activiteiten. Daarnaast laat het zien welke gebiedsdoelen geïntegreerd moeten worden met andere sectoren.
Deze visie zou met geringe aanpassingen (wat is ondertussen bereikt) in latere generaties beheerplannen opnieuw gebruikt moeten kunnen worden. In de meest optimale situatie staat ze (in algemene termen) verwoord in het Aanwijzingsbesluit.

Door gebruik te maken van de informatie en gesignaleerde knelpunten in 'Instandhoudingsdoelen' en 'Ecologische gebiedsbeschrijving' (zie respectievelijk hoofdstuk 4 en 5), moet duidelijk worden hoe groot de afstand is tussen de bestaande situatie en te bereiken situatie (doelbereik) en wat daarvan gedurende de looptijd van het beheerplan (en daarna) zal worden gerealiseerd (doelrealisatie). Dit hoofdstuk moet dus duidelijk maken wat de bijdrage is van het gebied aan de landelijke streef- en verbeterdoelen en op welke termijn deze worden gehaald (toekomstperspectief). Dit kan het beste gebeuren door gebruik te maken van of te verwijzen naar informatie die in eerdere hoofdstukken aan bod moet zijn gekomen zoals:
– te realiseren oppervlaktes (van goede en matige kwaliteit) in verband met duurzame instandhouding van populaties en habitattypen
– verspreiding van soorten en habitattypen
– kwaliteit van habitattypen (bijv. aantal typische soorten)
– structuur en functie van habitattypen
– (a)biotische factoren (randvoorwaarden)
– populatiedynamische informatie van soorten

In alle plannen is informatie te vinden over waar het beheerplan zich op richt en wat men wil realiseren. In de meeste plannen is echter geen expliciete visie opgenomen of beperkt zich deze slechts tot onderdelen. In ongeveer de helft van de plannen wordt de scheiding tussen langere en korte termijn niet scherp aangebracht. Soms wordt de voor dit hoofdstuk relevante informatie aangetroffen in andere hoofdstukken zoals de 'Gebiedsbeschrijving' (hoofdstuk 5) en/of 'Bestaand gebruik' (hoofdstuk 6). Slechts in enkele plannen wordt informatie over de doelen in ruimte en tijd gepresenteerd als een analyse van knelpunten die zullen worden opgelost. In de meeste plannen komt integratie van beleidsectoren slechts impliciet aan de orde.

Uit de geselecteerde beheerplannen met een duidelijke visie ('Brabantse Wal', 'Landgoederen Brummen' (uitgebreid), 'Zwin en Kievittepolder' (zeer beknopt)) of onderdelen van een visie is geen duidelijke structuur voor dit hoofdstuk af te leiden.
In 'Landgoederen Brummen' wordt voor de afzonderlijke doelsoorten en habitattypen een visie gepresenteerd en wordt verwezen naar andere doelen (zoals de 'Sense of Urgency') (zie tabel 7.1).

Tabel 7.1

Structuur voor de inhoud van het hoofdstuk 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd' voor 7 habitattypen en 2 doelsoorten (zie 'Landgoederen Brummen') boven tabel zetten

- uitgangspunten voor de visie
- uitwerking van de visie naar twee deelgebieden door middel van:
  - streefbeeld
  - bepalende factoren voor het realiseren van het streefbeeld
  - locatiespecifieke kansen (incl. kaart met voorkomen van 2 doelsoorten en 7 habitattypen)
  - gevolgen voor de omgeving
  - fasering in de tijd

Een andere benadering is te vinden in het beheerplan 'Brabantse Wal'. Daar wordt per habitattype of doelsoort aangegeven op welke wijze inhoud wordt gegeven aan de realisatie van de geformuleerde kernwaarden, hoe aan kwaliteitverbetering van habitattypen wordt gewerkt en welk doel uiteindelijk wordt nagestreefd. Instandhoudingsdoelen ten aanzien van soorten worden gepresenteerd als afgeleide van aanpassingen die zijn voorzien van habitats. Per soort wordt aangegeven op welke wijze zij hiervan kunnen profiteren of nadeel zullen ondervinden. Ook worden onderbouwde afwegingen en keuzes gemaakt ten aanzien van knelpunten (het voorziene beheer is goed voor habitattype A, maar slecht voor soort B) (zie tabel 7.2).

In aansluiting op of als nadere uitwerking van de langere termijn visie kan informatie worden gegeven over het huidige beheer en de voorgenomen ontwikkelingen daarin.
In enkele plannen wordt dit gedaan, maar in andere plannen ontbreekt elke informatie over het gevoerde en voorgenomen beheer of wordt dit als achtergrondinformatie gegeven. Zowel in relatie met de visie als het gevoerde beheer zou men informatie verwachten over de effectiviteit van beheermaatregelen, vooral wat betreft maatregelen die reeds worden uitgevoerd. Deze informatie ontbreekt in de meeste plannen. Ook als is aangegeven dat bepaalde maatregelen in een volgend beheerplan periode zullen worden uitgevoerd moet worden aangegeven wat in dit plan wordt gedaan om de achteruitgang van de omvang en de kwaliteit van de doelen te garanderen
Opvallend is dat in de meeste plannen een term als ontwikkelingsbeheer nauwelijks wordt aangetroffen in tegenstelling tot de term omvormingsbeheer. Innovatieve maatregelen worden in de meeste plannen niet als zodanig aangetroffen.

Een punt van aandacht in de visie is de (afwezigheid van) samenhang tussen het gebied en gebieden in de omgeving en het gehele Natura 2000-netwerk.

Tot slot wordt opgemerkt dat in de visie informatie over nieuwe eigendomsverhoudingen thuis hoort, zeker als dit is gerelateerd aan noodzakelijke maatregelen. Hier kan worden verwezen naar een kaart met een nieuwe eigendomssituatie (zie ook kaart in hoofdstuk 6). Ook informatie over ontbrekende kennis en data die belangrijk zijn om de ambities op lange en korte termijn te realiseren mag niet ontbreken.

Tabel 7.2

Uitwerking van de visie voor de doelen: behoud oppervlak en verbetering kwaliteit Zure vennen en instandhouding Dodaars (zie 'Brabantse Wal') boven tabekl zetten

Doelsoort/ habitattype	**Maatregel**	**Deelmaatregel in hoofdstuk 'Realisatie'**	**Planningshorizon < of > 6 jaar**	**Trekker in hoofdstuk 'Realisatie'**
N2000 nummer	Aansluiten ven op gebied in het noorden	Verwijderen boomopslag; afschermen van vliegveld dmv. bos/singel/houtwal	< 6 jaar	
N2000 nummer	Herstel ven	Opschonen en vrijstellen oevers	In uitvoering, gereed 2009	
N2000 nummer	Continueren beheer	Waterconserverende maatregel reeds getroffen	< 6 jaar	
N2000 nummer	Reductie atmosferische depositie	??	< 6 jaar	

Conclusies

Een belangrijke conclusie is dat de visie op en ambities met het gebied niet helder onderscheiden worden voor langere en korte termijn en gescheiden worden van de informatie die uit knelpuntanalyses komt, die in andere hoofdstukken aan de orde zijn ('Instandhoudingsdoelen', 'Ecologische gebiedsbeschrijving', 'Beleid en bestaand gebruik'). Er is weinig expliciete aandacht voor een heldere beschrijving van de doelrealisatie en het belang van het integreren van sectoren.

De rol van het terreinbeheer zelf (succes/effectiviteit) krijgt weinig expliciete aandacht.

Aanbevelingen

Prioriteit 1

- Beter scheiden van lange en korte termijn visie (ambities)
- Visie (wat beoogd wordt) beter scheiden van de analyses van knelpunten, mogelijke oplossingen en noodzakelijke maatregelen (hoe ambitie wordt waargemaakt)
- Meer aandacht voor welk beheer effectief is en wordt voortgezet en/of nieuw beheer
- Meer expliciete aandacht voor integratie van sectoren

Prioriteit 2

- Expliciet aandacht voor kennis en data die nodig is om de visie uit te werken
- Afstemmen met andere hoofdstukken

8 Effecten van bestaand gebruik en vergunningverlening

In alle plannen wordt na de beschrijving van het bestaand gebruik (bestaande activiteiten) dit gebruik getoetst ten opzichte van de doelen. Een goede toetsing bestaat uit:
– een beschrijving (inschatting) van de mogelijke (te verwachten) effecten op de doelen (afwezig, groot, klein);
– een beoordeling hiervan in verband met het bepalen van de wel/niet vergunningplichtige activiteiten (bijv. wel/niet significant).

Wanneer aard, omvang, ruimtelijk voorkomen en ontwikkelingen van het bestaand gebruik goed zijn beschreven in hoofdstuk 6, kan in dit hoofdstuk het accent worden gelegd op de inschatting (beschrijving) en beoordeling van de mogelijke effecten.

Gebruikte criteria en hun beoordeling *(zie hoofdstuk 2)*	
	Uitwerking
Belangrijk	
- Gebruikte informatie(bronnen) voor effectenbeschrijving (dosis-effect relaties; handboeken)	Slecht
- Relatie doelen en effecten van activiteiten	Matig
- Aangeven van ontbrekende kennis om effecten te bepalen (dosis-effectrelaties); onzekerheden	Slecht
- Informatie ten behoeve van mitigatie en cumulatie	Matig/slecht
- Gebruikte methoden om effecten te beoordelen; wordt beoordeeld vanuit de doelen of reeds bestaande activiteiten	Slecht
- Presenteren van wel/niet vergunningplichtige activiteiten in categorieën (a, b en c)	Goed
- Noodzaak effecten en activiteiten te monitoren	Zeer slecht
Minder belangrijk	
- Gebruik effectenindicator LNV/verstorende factoren	Slecht
- Gebruik van ranges en grenswaarden	Slecht
- Duidelijke structuur hoofdstuk (scheiden beschrijving activiteiten en mogelijke effecten) en overzichtelijke presentatie informatie in tabelvorm	Matig/slecht

Geconstateerd wordt dat in een gering aantal plannen de beschrijving van het gebruik, het inschatten van de mogelijke effecten en hun beoordeling helder zijn gescheiden. Waar dit niet is gebeurd treedt herhaling van informatie op.

De beschrijving van de manier waarop activiteiten worden getoetst verschilt erg tussen de plannen en is soms erg uitgebreid (zie 'Zuidlaardermeer' met circa 70 pag.) en in enkele gevallen echter zeer beknopt gedocumenteerd (zie 'De Deelen'). De toetsing staat in enkele plannen niet in de hoofdtekst van het plan maar in een bijlage of wordt in verschillende hoofdstukken uitgevoerd (bijv. 'Landgoederen Brummen'), of is in een achtergrondrapport opgenomen.

In ongeveer de helft van de plannen is de informatie weinig overzichtelijk, onduidelijk door grote stukken tekst en soms incompleet. Ook het gebruik van samenvattende tabellen wordt in de meeste plannen gemist (zie hierna).

Voor het bepalen (berekenen of inschatten) en uiteindelijk beoordelen van de ernst (significantie) van de effecten is informatie over drie zaken noodzakelijk. Duidelijk moet worden:

1. welke activiteiten gerelateerd zijn aan welke doelen;
2. welke methode(s) en informatie worden gebruikt om effecten te berekenen of in te schatten;
3. op basis van welke overwegingen of kennis een effect als (mogelijk) significant wordt beoordeeld.

Activiteiten en doelen: in ongeveer de helft van de plannen worden activiteiten niet duidelijk gerelateerd aan de instandhoudingsdoelen. Het is niet duidelijk welke activiteiten een mogelijk effect hebben op welke instandhoudingsdoelen, hoewel de activiteiten uiteindelijk wel worden beoordeeld. Opvallend is hierbij dat voor het beschrijven van deze relatie in de meeste plannen geen gebruik wordt gemaakt van de 'verstorende factoren' uit de effectenindicator (LNV website voor Natura 2000). Juist het gebruik van deze factoren in een effectenmatrix maakt duidelijk waarom een activiteit mogelijk een negatief effect heeft op een instandhoudingsdoel (zie bijv. tabel 8.1 uit 'Brabantse Wal').

Tabel 8.1

Toetsing van bestaand gebruik aan de instandhoudingsdoelen in het beheerplan 'Brabantse Wal' boven tabel zetten

Natura2000 Brabantse Wal	Oppervlakteverlies	Versnippering	Verzuring	Vermesting	Verzoeting	Verzilting	Verontreiniging	Verdroging	Vermatting	Verandering stroomsnelheid	Verandering overstromingsfrequentie	Verandering dynamiek substraat	Geluid	Licht	Trilling	Optische verstoring	Mechanische effecten	Verandering populatiedynamiek	Verandering soortensamenstelling
Stuifzandheide met struikhei [H2310]	1	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1
Zandverstuivingen [H2330]	1	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1
Zeer zwak gebufferde vennen [H3110]	1	1	3	3	1	1	2	3	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1
Zwakgebufferde vennen [H3130]	1	1	3	3	1	1	2	3	2	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1
Zure vennen [H3160]	1	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1
Vochtige heide [H4010A]	1	1	1	3	1	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1
Drijvende waterweegbree [H1831]	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1
Kamsalamander [H1166]	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1
Dodaars [A004]	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1
Geoorde fuut [008]	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1
Wespendief [A072]	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1
Nachtzwaluw [224]	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1
Zwarte specht [236]	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1
Boomleeuwerik [A246]	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1

1	Komt niet voor en geeft zeker geen significant negatief effect
2	Komt voor en geeft geen kans op significant negatief effect met (bestaande) mitigerende maatregelen
3	Komt voor en geeft kans op significant negatief effect

Methodes en informatie voor effectenberekening/inschatting: in de meeste plannen wordt niet expliciet vermeld met welke methode of op basis van welke informatie (bijv. literatuur over verstoringafstanden voor vogels) de omvang van een effect is berekend of wordt ingeschat. In vrijwel alle gevallen blijkt het te gaan om inschattingen van experts (expert judgement).

In vrijwel alle gevallen zijn effecten van stikstof afkomstig van agrarische en andere activiteiten (nog) niet of onvolledig uitgewerkt. Dit wordt echter verklaard door de discussie rond stikstofdepositie en het werkkader dat door de PAS-regeling moet worden geboden. Beide waren nog niet afgerond ten tijde van het schrijven van de geselecteerde plannen.

Effectbeoordeling: net als bij het voorgaande punt wordt in de meeste plannen niet expliciet gemaakt op basis van welke kennis en informatie de ernst (significantie) van een effect wordt beoordeeld. Opvallend in dit verband is dat in de meeste plannen grenswaarden of ranges voor sturende factoren (bijv. pH, grondwater, stikstof en fosfaat, geluid etc.) niet worden gebruikt of naar wordt verwezen. Deze zijn voor habitattypen wel aanwezig (zie o.a. Van Dobben et al., 2008). Ook wordt in de meeste plannen niet verwezen naar gedragscodes volgens welke activiteiten moeten worden uitgevoerd.

In vrijwel alle plannen ontbreken of bestaan onduidelijkheden met betrekking tot de drie hierboven genoemde onderdelen, die wezenlijk zijn voor de beschrijving en beoordeling van effecten. Daarnaast ontbreekt het in zeker de helft van de plannen aan een overzichtelijke presentatie van de effecten en hun beoordeling (tabellen).

De combinatie van het niet expliciteren van een methode(s) om de grootte van een effect te berekenen of te schatten, het niet gebruiken van zoveel mogelijk kwantitatieve informatie om effecten te beoordelen (vergelijk acceptabele grenswaarden zoals de critical load voor stikstof voor habitattypen) en het niet expliciteren van de relaties tussen activiteiten en de doelen wekt in de meeste plannen de indruk dat de beoordeling van activiteiten (bestaand gebruik) niet heeft plaats gevonden vanuit de doelen, maar vanuit de ervaring met de activiteiten zelf in het gebied (“er lijken zich momenteel geen problemen momenteel voor te doen,dus we nemen aan dat dit zo blijft”).

Slechts in een gering aantal plannen wordt expliciet aangegeven welke kennis (bijv. over dosis-effect relaties) ontbreekt om een goede effectenbeschrijving en beoordeling mogelijk te maken.

Na de toetsing van het bestaand gebruik worden in alle plannen de activiteiten ondergebracht in drie, niet altijd dezelfde, maar wel goed vergelijkbare categorieën. Duidelijk wordt aangegeven welke activiteiten zijn toegestaan, welke eventueel zijn toegestaan na het treffen van aanvullende (mitigerende) maatregelen en welke niet (behoeven een vergunning). Opvallend is dat in enkele plannen deze aanvullende en/of mitigerende maatregelen niet expliciet worden ingevuld (zie ‘Wieden - Weerribben’) en onduidelijk is of de maatregelen beleidsmatig zijn verankerd (en dus juridisch zeker gesteld).

In ongeveer de helft van de plannen wordt hierbij geen gebruik gemaakt van tabellen die de leesbaarheid vergroten (zie echter tabel 8.2 uit ‘Zwin-Kievittepolder’).

Tabel 8.2

Inventarisatie van bestaand gebruik (binnen het gebied en daarbuiten) met een effect op het gebied (toetsing zelf is niet uitgewerkt), met de mogelijkheden om te mitigeren (uit Zwin-Kievittepolder) boven tabel zetten

Activiteit	Binnen	Buiten	Mogelijkheid in het gebied, eventueel met mitigerende maatregelen
Natuur			
Begrazing	X		Toegestaan
Anti-verlandingsbeheer	X		Toegestaan, mogelijk vergunningplichtig
Poelen- en waterbeheer	X		Toegestaan
Monitoring	X		Toegestaan, gedragscode en volgens erkende methodes
Landbouw			
Normale agrarische bedrijfsvoering	X	X	Toegestaan op bestaande agrarische percelen
Recreatie, toerisme en sport			
Strandrecreatie	X	X	Toegestaan
Activiteiten in en rond het bezoekerscentrum	X		Toegestaan
Excursies	X		Toegestaan onder begeleiding in de periode 1 juli tot 15 oktober
Wandelen (paden en plankieren)	X		Toegestaan in opengestelde gebieden in de periode 1 juli tot 15 oktober
Fietsen en mountainbiken	X	X	Toegestaan op wegen
Uitzichtpunten	X		Toegestaan
Motorcrossen	X		Niet toegestaan in het gebied
Campings Zwinhoeve en de Sand Plaet en bungalowpark het Zwin		X	Toegestaan
Kite- en buggysurfen	X	X	Toegestaan met mitigerende maatregelen (zonering)
Windsurfen	X	X	Toegestaan met mitigerende maatregelen (zonering)
Catamaranzeilen	X	X	Toegestaan
Activiteiten in en rond strandpaviljoen de Zeemeeuw	X		Toegestaan
Honden uitlaten	X		Alleen aangelijnd toegestaan op paden; op het strand wel loslopend toegestaan
Paardrijden	X		Toegestaan op wegen
Vissen	X		Niet toegestaan in de Zwingeul
Evenementen	X	X	Vergunningplichtig
Oogsten zeegroenten			Niet toegestaan in het gebied
Wonen en verblijven			
Bebouwing		X	Toegestaan
Verkeer en waterstaat			
Wegen, parkeerplaatsen	X	X	Toegestaan
Zandsuppletie stranden		X	Toegestaan
Uitbaggeren vaargeulen langs de kust		X	Toegestaan
Uitwateringskanaal		X	Toegestaan
Beheer en onderhoud wegen, paden en grenspalen	X	X	Toegestaan, gedragscode
Beheer en onderhoud van waterlopen	X	X	Toegestaan, gedragscode
Beheer duinenrij	X	X	Toegestaan, gedragscode
Jacht, schadebestrijding en beheer			
Jacht en faunabeheer			Niet toegestaan in het gebied
Muskusrattenbestrijding	X		Toegestaan, gedragscode

	Activiteit was en blijft niet toegestaan
	Bestaande activiteit toegestaan
	Toegestaan onder voorwaarden (mitigatie)

In de meeste plannen valt op dat in dit hoofdstuk geen expliciete aandacht wordt besteed aan de mogelijke cumulatie van effecten zowel van activiteiten binnen als buiten het gebied. Dit is noodzakelijk in verband met de cumulatie van de effecten van bestaand gebruik en de indeling in wel/niet vergunningplichtige activiteiten. Daarnaast is het belangrijk voor de invulling van het begrip 'externe werking' bij het al of niet verlenen van een vergunning voor een nieuwe activiteit. In enkele plannen wordt over cumulatie op een inzichtelijke manier informatie verstrekt (zie tabel 8.3 uit 'Geleenbeekdal').

Tabel 8.3

Voorbeeld om cumulatieve effecten te koppelen aan doelen in deelgebieden en aanwezige verstorende factoren boven tebel zetten

Bestaand gebruik	**Negatieve effecten/knelpunten**	**Cumulatieve effecten**	**Op habitattypen en/of soorten en/of broed-vogels**
Natuurbeheer			
Imstenraderbos (categorie 2)	successie	n.v.t.	Eiken-haagbeukenbos, Beuken-eikenbos met Hulst
Terworm en Ten Esschen (categorie 1)	geen	n.v.t.	n.v.t.
Cortenbacherbos (categorie 2)	Vermesting (interne eutrofiëring) verdroging	Agrarisch gebruik, verkeer, industrie, vliegveld, golfbaan, sportterrein, woondoeleinden, waterbeheer, beregening	Vochtige alluviale bossen
Weustenrade (categorie 2)	verruiging	Agrarisch gebruik, verkeer, industrie, vliegveld, golfbaan, sportterrein	Kalkmoeras
Hulsbergerbeemden	Achteruitgang leefgebied Zeggekorfslak	n.v.t	Zeggekorfslak

Tot slot ontbreekt in vrijwel alle rapporten in dit hoofdstuk een duidelijke aanduiding van de activiteiten die weliswaar onder voorwaarden of met een vergunning toegelaten kunnen worden, maar die op basis van onvoldoende kennis of het 'vinger aan de pols' principe gemonitord moeten worden (zie hoofdstuk 9.2 'Monitoring').

Conclusies

Er is meer eenheid in de inhoud en de structuur van het hoofdstuk nodig om de relevantie van de informatie tot zijn recht te laten komen. Vooral de inschatting en beoordeling van de mogelijke effecten van activiteiten (bestaand gebruik) in de meeste plannen is onvoldoende of in elk geval ondoorzichtig. Het ontbreekt aan het expliciteren van duidelijke relaties tussen activiteiten en doelen, de onderbouwing om de omvang van een effect te bepalen en de argumentatie voor de beoordeling. In combinatie met een onvolledige beschrijving van het bestaand gebruik naar omvang en locatie (hoofdstuk 6) kan dit leiden tot discussie over de juistheid van de toetsing.

Bij de vergunningverlening van bestaand gebruik en eventuele nieuwe activiteiten spelen de begrippen mitigatie, cumulatie en externe werking een belangrijke rol. Deze worden onvoldoende benoemd en uitgewerkt. De plannen kunnen hierdoor niet optimaal gebruikt worden als toetsingskader voor de vergunning-verlening. Van mitigerende of noodzakelijk te treffen activiteiten wordt nauwelijks duidelijk of ze ook zullen worden uitgevoerd (borging).

De conclusies betekenen niet dat de beoordeling van het bestaand gebruik in de plannen onjuist is. De juistheid is in dit onderzoek niet bekeken. Voor een groot aantal mogelijke effecten op al de instandhoudings-doelen ontbreekt de kennis en is alleen een kwalitatieve aanduiding van een mogelijk effect op basis van

expert judgement mogelijk. Toch is in alle plannen (op onderdelen) onvoldoende gebruik gemaakt van bestaande kennis en informatie over de effecten van menselijke activiteiten op instandhoudingsdoelen. Dit blijkt o.a. uit de literatuurlijsten.

Aanbevelingen

Prioriteit 1

- Scheiden van de beschrijving van activiteiten (hoofdstuk 6) en de inschatting en beoordeling van effecten
- Expliciteren van (dosis) effectrelaties, grenswaarden en methoden om effecten te bepalen of te schatten
- Expliciteer de argumentatie van de effectbeoordeling
- Meer aandacht voor de invulling van de begrippen mitigatie en cumulatie bij het bepalen en beoordelen van mogelijke effecten (relevante activiteiten expliciet benoemen; werking mitigatie/cumulatie inzichtelijk maken; mitigatie activiteiten wel/niet geborgd)
- Expliciteer ontbrekende (dosis- effect) informatie
- Benoem activiteiten die gemonitord (moeten) worden

Prioriteit 2

- Ontwerp voorgeschreven opzet/structuur voor hoofdstuk met bepaald aantal onderdelen/onderwerpen
- Meer gebruik maken van bestaande indelingen van verstorende factoren
- Gebruik een minimum aantal (standaard) tabellen met aangegeven structuur

9 Realisatie instandhoudingsdoelen

Doel van het hoofdstuk is een uitwerking van de noodzakelijk geachte (beheer)maatregelen op lange en korte termijn, gebaseerd op de visie in hoofdstuk 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd' (zie hoofdstuk 7). Duidelijk moet worden welke maatregelen uitgevoerd zullen worden om de gebiedsdoelen te realiseren. Zowel beheermaatregelen als noodzakelijk beleid en andere typen maatregelen worden aangegeven.

Gebruikte criteria en hun beoordeling *(zie hoofdstuk 2)*

Belangrijk	*Uitwerking*
- Aard, locatie en planning van maatregelen (doelrealisatie)	Redelijk/matig
- Verschillende typen maatregelen (inrichting/beheer, beleid en wet/regelgeving, kennis/data)	Matig/slecht
- Noodzakelijke beheermaatregelen gebaseerd op analyse van knelpunten (zie 'Doelen', 'Gebiedsbeschrijving' en 'Bestaand gebruik') (hoofdstukken 4, 5 en 6.2)	Matig/slecht
- Mitigerende maatregelen genoemd als voorwaarde voor toelaatbaar bestaand gebruik met aanpassingen	Slecht
- Monitoring van doelen en (beheer)maatregelen	Matig/slecht
- Knelpunten	Matig/slecht
Minder belangrijk	
- Tabellen met noodzakelijke maatregelen gerelateerd aan de doelen (eventueel met de sturende en verstorende factoren als een tussenstap)	Matig/slecht
- Standaard en succesvol beheer dat wordt gehandhaafd (evt. verwijzen gedragscodes)	Slecht

9.1 Noodzakelijke maatregelen

Alle plannen gaan meer of minder uitgebreid in op de noodzakelijk geachte maatregelen om de doelen te realiseren. Echter in vrijwel alle plannen wordt geen helder onderscheid gemaakt in verschillende soorten maatregelen, zoals fysieke maatregelen (inrichting- en beheer en mitigerende maatregelen), beleid- en regelgevingsmaatregelen (handhavingsmaatregelen). Het accent ligt (begrijpelijk) op beheer- en inrichtingsmaatregelen.

Noodzakelijke beleidsmaatregelen worden niet standaard behandeld. Het meest wordt verwezen naar het GGOR-beleid en in een gering aantal plannen naar het ammoniakbeleid. Naar ander beleid wordt, in de vorm van maatregelen, slechts in een enkel plan verwezen.
In het kader van de vergunningverlening wordt in een gering aantal plannen expliciet ingegaan op mitigerende maatregelen. Compenserende maatregelen worden in enkele plannen genoemd (zie 'Voordelta').
In ongeveer de helft van de plannen is aanvullende kennis als maatregel opgenomen.

Uitgaande van het feit dat de maatregelen bedoeld zijn om de doelen voor het gebied te bereiken en bij te dragen aan de gstvi van soorten en habitattypen voor Nederland, is het belangrijk dat in dit hoofdstuk de relatie tussen de doelen, de geconstateerde knelpunten (zie voorgaande hoofdstukken) en de ruimte die er is bij het kiezen van oplossingen en prioriteiten stellen inzichtelijk worden gepresenteerd (het kader hiervoor is in 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd' (zie hoofdstuk 7) beschreven).

In alle plannen ontbreken één of meer essentiële onderdelen om duidelijk te maken dat een plan aan het hiervoor genoemde doel voldoet:

- doelen worden zonder verwijzing naar knelpunten direct aan maatregelen gekoppeld. Door het ontbreken van een duidelijke knelpuntenanalyse in de voorgaande hoofdstukken worden maatregelen dus niet of onvoldoende onderbouwd (bestaand beheer of gebruik en enkele aanvullende maatregelen worden voldoende geacht om de doelen te realiseren);
- voor bepaalde doelen worden geen maatregelen beschreven of nauwelijks uitgewerkt (vogels in 'de Peelen');
- maatregelen worden niet expliciet aan soorten en/of habitatypen gerelateerd of aan andere doelen (bijv. Kernopgaven, Sense of Urgency);
- knelpunten uit voorgaande hoofdstukken (bijv. in termen van sturende factoren die in onvoldoende mate aanwezig zijn, of verstorende factoren die 'teveel' aanwezig zijn) worden niet of niet inzichtelijk aan maatregelen gekoppeld en gepresenteerd (tabellen !);
- maatregelen worden niet concreet uitgewerkt (te realiseren oppervlakte/lengtes etc.) of in de tijd uitgewerkt (eventuele prioriteiten worden slechts in enkele plannen genoemd); kaarten met waar bepaalde maatregelen zullen worden uitgevoerd ontbreken in ongeveer de helft van de plannen;
- regulier of ontwikkelings- en omvormingsbeheer en innovatieve maatregelen worden niet duidelijk onderscheiden en/of genoemd;
- bij voortzetting van bestaande (beheer)maatregelen kan voor detailinformatie worden verwezen naar gedragscodes, protocollen of handboeken, maar dergelijke verwijzingen worden niet of nauwelijks aangetroffen;
- mogelijke knelpunten die zich voor kunnen doen bij het realiseren van de maatregelen worden niet genoemd of onvoldoende uitgewerkt (financiering, kennis, grond, machines etc.). Dit maakt de relatie met het hoofdstuk 'Uitvoering' minder duidelijk;
- noodzakelijk onderzoek en/of aanvullende inventarisaties worden niet als maatregel genoemd;
- naast maatregelen uit het GGOR en het ammoniakbeleid (PAS-regeling) worden maatregelen uit ander beleid slechts in een gering aantal plannen genoemd en/of uitgewerkt.

Opvallend is dat in de meeste plannen de maatregelen direct aan de doelen gekoppeld worden en niet aan geanalyseerde knelpunten bijvoorbeeld bij sturende of verstorende factoren. In een gering aantal wordt expliciet ingegaan op de kwaliteit en structuur van een habitattype of habitat van een doelsoort door maatregelen te noemen die hiervoor nodig zijn (bijv. maatregelen ten behoeve van typische soorten).

Een voorbeeld hoe maatregelen aan doelen gekoppeld, ruimtelijk gelocaliseerd en van mogelijke knelpunten voorzien overzichtelijk kunnen worden gepresenteerd staat in tabel 9.1 (zie 'Geleenbeekdal').

Tabel 9.1

Voorbeeld om doelen (en doelbereik), maatregelen en mogelijke knelpunten te presenteren boven tabelz etten

Habitattype/soort	Doelstelling	Te halen?	In deelgebied	Maatregelen
Kalkmoerassen	> opp; > kwaliteit	?	> opp. Weustenrade > opp. > kwal. Kathagerbeemden	- huidig beheer - afgraven deel Weustenrade - maaien/afvoeren Kathagerbeemden - realiseren EHS Kathagerbeemden - contact omwonenden Kathagerbeemden - algemene maatregelen
Beuken-eikenbossen met Hulst	>opp; = kwaliteit	Ja	Imstenraderbos	- omvormen naaldbos
Eiken-Haagbeukenbos	=opp; . kwaliteit	Ja	Imstenraderbos	- middenbosbeheer
Vochtige alluviale bossen	> opp; > kwaliteit	?	opp. Geleenbeek van... tot.... kwal. Terworm, Cortenbacherbos noord, Wijnandsrade, Platsbeek, Geleenbeek van ... tot.....	- algemene maatregelen - staken voeren vissen Mulderplas - repareren foutaansluitingen - ontwikkelen vochtige alluviale bossen grasland - omvormen Oude Kerk - verwijderen populieren en Robinia
Nauwe korfslak	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor lokale populatie	?	Platsbeek	- huidig beheer - algemene maatregelen - verwijderen populieren - opheffen detailontwatering

Een zeer bruikbare maatregelen/doelen-tabel staat in bijlage 1 (Bron SBB-NM, 2008).

Het handhaven van bepaalde standaard beheermaatregelen, die voor het realiseren van de doelen nodig zijn zou kort genoemd moeten worden (eventueel onder verwijzing naar hun effectiviteit zoals aangegeven in 'Instandhoudingsdoelen in ruimte en tijd'). Dit gebeurt nauwelijks in de plannen. Over de standaard(technische) beheermaatregelen van terreinen (maaien, plaggen etc.) betreft, wordt in de meeste plannen terecht geen uitvoerige informatie gegeven. Voor (detail)informatie is het handig te verwijzen naar protocollen/gedragscodes en/of handboeken. Dit gebeurt niet in de meeste plannen.

Kaarten met waar de maatregelen zullen worden uitgevoerd zijn verhelderend als onderbouwing van de teksten over noodzakelijke maatregelen maar worden vaak gemist.

Het plan 'Wieden - Weerribben' beschrijft hoe de doelen door middel van integratie met ander beleid en met andere sectorale maatregelen, bereikt moeten worden. Het signaleert op dit punt bij de uitvoering van de maatregelen een aantal onzekerheden. Hiervan wordt niet aangegeven wat de gevolgen zijn voor de doelrealisatie en wat gedaan zal worden, gegeven deze onzekerheden, om verslechtering van de doelen tegen te gaan. Het plan biedt onvoldoende inzicht in de haalbaarheid (kansen en termijnen) en handhaafbaarheid van de (noodzakelijke) maatregelen.

Knelpunten die (kunnen) optreden bij de maatregelen worden in de meeste plannen niet genoemd en of systematisch uitgewerkt. Dit maakt de aansluiting met het hoofdstuk (verantwoordelijkheden, mogelijke oplossingen) minder inzichtelijk.

Conclusies
De informatie over de noodzakelijke maatregelen varieert in aard, omvang en mate van detail. Eén of enkele essentiële onderdelen ontbreken bij het beschrijven en uitwerken van de noodzakelijke maatregelen. Ook de aansluiting/afbakening met andere hoofdstukken vraagt om verbetering (vermijden overlap). Bijvoorbeeld, door meer inzicht in en een verwijzing naar de benodigde middelen om de maatregelen uit te voeren, wordt de aansluiting met de informatie bij de 'Uitvoering' duidelijker.

De integratie van de beheerplannen en hun maatregelen met maatregelen uit andere sectoren wordt niet of onvolledig uitgewerkt. Als voorbeeld wordt gewezen op maatregelen uit het GGOR en het ammoniakbeleid (PAS-regeling) die wel in plannen worden vermeld, maar maatregelen uit ander beleid (zie bijv. de stroomgebiedsplannen in de KRW) worden slechts in een gering aantal plannen genoemd en/of uitgewerkt. GGOR- maatregelen zijn soms zonder enige toelichting in een plan opgenomen, waardoor de relatie met eventuele knelpunten onduidelijk is.

Het plan 'Wieden - Weerribben' beschrijft hoe de doelen door middel van integratie met ander beleid en met andere sectorale maatregelen bereikt moeten worden. Het signaleert op dit punt bij de uitvoering van de maatregelen een aantal onzekerheden. Hiervan wordt niet aangegeven wat de gevolgen zijn voor de doelrealisatie en wat gedaan zal worden, gegeven deze onzekerheden, om verslechtering van de doelen tegen te gaan. Het plan biedt onvoldoende inzicht in de haalbaarheid (kansen en termijnen) en handhaafbaarheid van de (noodzakelijke) maatregelen.

Aanbevelingen
Prioriteit 1
- Meer structuur en systematiek in het hoofdstuk door middel van vaste kopjes (vergelijk de vragen naar wat, waar, hoe vaak en hoe)
- Aard van de maatregelen moet helder zijn (uitbreiding versus kwaliteitsverbetering; innovatief versus voortzetting bestaande maatregelen); beleidsmaatregel versus data en onderzoek etc.
- Werk maatregelen zo concreet mogelijk uit (naar benodigde middelen, tijd en prioriteit); aandacht voor haalbaarheid en handhaafbaarheid (zie 'Uitvoering')
- Verwijs naar de middelen (en hun onzekerheden)die zullen worden ingezet of die noodzakelijk zijn voor de maatregelen (zie 'Uitvoering')
- Integratie met maatregelen uit andere sectoren expliciet benoemen
- Benoem expliciet knelpunten bij de noodzakelijke maatregelen

Prioriteit 2
- Onderbouw maatregelen beter door duidelijker de opzet van doelen- knelpunten- maatregelen te volgen; aansluiten bij andere hoofdstukken kan door maatregelen ook duidelijker te koppelen aan sturende en verstorende factoren etc. op basis van de geanalyseerde knelpunten in voorgaande hoofdstukken
- Waar de maatregelen op het niveau van een uitvoeringsplan (bestek) komen en er protocollen bestaan voor standaard (beheer)maatregelen, kan daarnaar worden verwezen.
- Gebruik kaarten (verhoogt de leesbaarheid en de gebruikswaarde)

9.2 Monitoring

Monitoring van instandhoudingsdoelen is in de meeste beheerplannen (nog) niet volledig uitgewerkt, al wordt het wel in de diverse handleidingen voor de beheerplannen als een belangrijk onderdeel genoemd (zie o.a. Regiebureau Natura 2000, 2009). Daarnaast bestaat het 'Programma van eisen gebiedsgerichte monitoring' (Regiebureau Natura 2000, 2009). Een aantal rapporten over habitattypen geeft bovendien goede handvaten voor niet alleen welke belangrijke factoren gemonitord zouden kunnen worden, gelet op structuur en functie van deze typen, maar ook bij welke meetprogramma's kan worden aangesloten (of gegevens kunnen worden gevonden) (Van Dobben et al., 2008; Janssen et al., 2008).

Relatief ver uitgewerkt is het monitoringplan voor 'Zwin-Kievittepolder' (zie tabel 9.2). Maar ook voor dit plan wordt aangegeven, dat het nog nader moet worden uitgewerkt. Zo dient onder andere de financiering nader te worden ingevuld en ook in het beheerplan te worden vastgelegd. Ook eventueel aanwezige knelpunten dienen nader te worden benoemd.

Tabel 9.2

Voorlopige opzet voor een monitoringplan (uit 'Zwin-Kievittepolder') boven tabel zetten

Monitoring Natura 2000	Gewenste frequentie	Vergelijking met huidige monitoring	Uitvoerende organisatie
Monitoring soorten			
Nauwe korfslak	1x per 6 jaar	Eenmalige inventarisatie in 2007	Stichting Anemoon / EIS
Kamsalamander	Jaarlijks	Gebeurt reeds	Het Zeeuwse Landschap
Kleine zilverreiger	Maandelijks	Gebeurt reeds	SOVON
Vegetatie en habitats			
Habitatkartering	1x per 6 jaar	Nulmeting in 2009	Adviesbureau
Vegetatiekartering	1x per 6 jaar	Gebeurt nog niet	Het Zeeuwse Landschap
Kartering vegetatiestructuur	1x per 6 jaar	Nulmeting in 2009	Adviesbureau
Kwaliteitsaspecten			
Zuurgraad bodem	Jaarlijks	Gebeurt nog niet	Het Zeeuwse Landschap
Trofiegraad bodem	Jaarlijks	Gebeurt nog niet	Het Zeeuwse Landschap
Waterkwaliteit, saliniteit en waterpeil poelen	Jaarlijks	Gebeurt nog niet	Het Zeeuwse Landschap
Sedimentatie, hydrodynamica, geomorfodynamiek	?	Gebeurt nog niet	?
Monitoring maatregelen			
Vastleggen van aard, periode en lokatie beheer- en inrichtingsmaatregelen	Doorlopend	Gebeurt nog niet	Provincie Zeeland
Monitoring gebruik			
Vastleggen van recreatief gebruik (aantallen bezoekers) en overtredingen	Jaarlijks	Gebeurt nog niet	Toezichthouder / Provincie Zeeland
Overige monitoring			
Broedvogelinventarisatie	1x per 6 jaar	Gebeurt	Het Zeeuwse Landschap
Boomkikker (e.a. amfibieën)	Jaarlijks	Gebeurt	Het Zeeuwse Landschap

Opvallend is dat enkele belangrijke kenmerken van de soorten en habitattypen die gemonitord zouden moeten worden niet of nauwelijks in ongeveer de helft van de beheerplannen zijn te vinden of worden uitgewerkt. Voorbeelden zijn: oppervlak en kwaliteit van habitattypen en habitattypen van soorten (zie LNV, 2009). In de meeste plannen ligt bij het monitoren van de soorten het accent op de draagkracht (aantallen).

Ook monitoring van de effectiviteit van uitgevoerde (beheer)maatregelen is in de meeste plannen nog onvoldoende uitgewerkt.

Opvallend is dat vrijwel in alle plannen de aanname wordt gedaan dat monitoring van soorten (aantallen dieren of broedparen) en habitattypen (oppervlak) voldoende is om de vraag te beantwoorden of het gevoerde beheer (ecologisch) effectief is. Dit lijkt een te snelle en niet altijd juiste aanname omdat andere factoren dan de getroffen maatregelen vaak sterk bepalen of doelen worden bereikt. Daarnaast valt op dat nooit populatiedynamische variabelen worden genoemd voor monitoring. Aansluiting met de omschrijving van de gunstige staat van instandhouding van soorten (zie hoofdstuk 2.2) vindt dus impliciet plaats en is gebaseerd op tal van (impliciete) aannames.

In de meeste plannen wordt ook niet duidelijk of een nulmeting is uitgevoerd en zo niet, wat deze moet inhouden. In enkele plannen heeft deze meting betrekking op slechts enkele soorten of een enkele sturende factor zoals de waterkwaliteit.
Het plan 'Oude Land van Strijen' is een van de weinige voorbeelden waarin wat meer op de nulmeting wordt ingegaan. Het belang van een nulmeting is duidelijk: hiermee kunnen negatieve en positieve resultaten in beeld worden gebracht (effectiviteit van de maatregelen).

In een gering aantal plannen worden sturende factoren genoemd om te monitoren.
Opvallend is dat voor de monitoring in verschillende plannen wel wordt aangegeven wie bij de uitvoering van de monitoring een taak (taken) heeft en hoe de financiering is geregeld. Maar mogelijke knelpunten bij de uitvoering worden in de meeste plannen niet expliciet genoemd.

In enkele plannen worden activiteiten (bijv. recreatiedruk) genoemd die zullen worden gemonitord in verband met verleende vergunningen of in verband met cumulatie van effecten (zie bijv. 'Voordelta').
In dit verband wordt echter nooit aangegeven wat moet gebeuren als blijkt dat toch effecten optreden (wie bewaakt en wanneer wordt door wie dan een actie ondernomen). Ook het opzetten van een zogeheten 'cumulatieboekhouding' komt in de meeste plannen niet ter sprake.

Conclusies
Geconcludeerd wordt dat bij de realisatie van de doelen, de monitoring in alle plannen verdere uitwerking en/of verbetering nodig heeft. De relatie tussen de te monitoren gebiedskenmerken (zoals sturende factoren, structuur en functies van habitattypen en populatiekenmerken van bijvoorbeeld typische soorten) en het doel van de monitoring (gericht op de instandhouding of op de effectiviteit van de maatregelen) kan beter onderbouwd worden en meer inzichtelijk worden gepresenteerd.

Aanbevelingen

Prioriteit 1

- Expliciet vermelden van te monitoren gebiedskenmerken (factoren) en beheermaatregelen; relatie nulmeting
- Monitoringsactiviteiten in het kader van verleende vergunningen (toch effecten?) of te verlenen vergunningen (cumulatieboekhouding) dienen expliciet te worden vermeld; verantwoordelijke organisaties benoemen
- Expliciet benoemen van mogelijke knelpunten (geld, tijd, data opslag, verantwoordelijkheden etc.) expliciet worden genoemd.

Prioriteit 2

- Meer aandacht voor te monitoren populatiedynamische kenmerken van (doel/typische) soorten

10 Uitvoering

Dit hoofdstuk moet duidelijk maken in welke mate de uitvoering en fasering van de noodzakelijke maatregelen is verzekerd (zie ook 'Realisatie instandhoudingsdoelen, hoofdstuk 9).

Gebruikte criteria en hun beoordeling *(zie hoofdstuk 2)*

Belangrijk	*Uitwerking*
- Zijn verantwoordelijkheden, rollen en noodzakelijke samenwerking duidelijk, zijn knelpunten benoemd	Redelijk/matig
- Is duidelijk wie verantwoordelijk is voor het bijhouden van cumulatieve effecten (cumulatieboekhouding) en monitorringonderzoek dat gekoppeld is aan een vergunning	Zeer slecht
- Is financiering van de maatregelen geregeld en zijn knelpunten genoemd	Matig/slecht
- Worden educatie en voorlichting besproken (welke zijn de doelgroepen; wie is verantwoordelijk; zijn er knelpunten)	Matig/slecht
- Zijn toezicht en handhaving beschreven	Slecht

Verantwoordelijkheden, trekkers en uitvoerders

In de meeste plannen is informatie te vinden over de formele verantwoordelijkheden (bestuurlijke taakverdeling) en het besluitvormingsproces rond het beheerplan (beide vaak in het hoofdstuk 'Inleiding').
In ongeveer de helft van de plannen wordt een overzicht gegeven van de noodzakelijke maatregelen en de bijbehorende uitvoerders of trekkers.
In een gering aantal plannen wordt kort ingegaan op toezicht en handhaving.
Hoewel in de meeste plannen verantwoord wordt wie allemaal hebben bijgedragen aan het beheerplan (commissies) wordt slechts in een enkel plan aangegeven of en zo ja, welke samenwerking noodzakelijk is om de uitvoering te laten slagen.
In verband met de vergunningverlening is het bijhouden van de cumulatieve effecten een belangrijk punt. In geen enkel plan is dit uitgewerkt (bijv. wie is verantwoordelijk).
Knelpunten bij de genoemde onderwerpen worden in de meeste plannen niet genoemd, of impliciet.

Beschikbare middelen

Hoewel voor de meeste plannen op het moment van schrijven nog niet duidelijk was welke eisen aan dit hoofdstuk worden gesteld (zie de discussie over de financieel-economische paragraaf in de beheerplannen), wordt slechts in een gering aantal plannen een overzicht gegeven van de noodzakelijke middelen. In de andere plannen worden geen bedragen genoemd of wordt alleen een overzicht gegeven van mogelijke financieringsbronnen.
Slechts in enkele plannen wordt inzicht geboden of er ook knelpunten zijn door bijvoorbeeld het gebruik van overzichtelijke tabellen. Een combinatie van de informatie in deze tabellen leidt tot een tabel die in alle plannen aanwezig zou moeten zijn (zie tabel 10.1).

Tabel 10.1

Voorbeeld van relevante informatie over de financiering van de noodzakelijke (beheer)maatregelen boven tabel zetten

Maatregel	Bedrag (€)	Zekerstelling (%)	Financieringsbron	Periode	Uitvoerder	Belanghebbende (o.a. bij mitigatie)
……..	…	. %	…….	.. / ..	……..	…….
……..	…	.. %	…….	.. / ..	……..	…….
……..	…	.. %	…….	.. / ..	……..	…….

Onder middelen kan ook worden verstaan data en kennis. In dit hoofdstuk zou een overzicht (in tabelvorm) passen van het noodzakelijke onderzoek (incl. inventarisaties; zie vorige hoofdstuk) met bijbehorende bedragen en fasering.

Communicatie en educatie

In de meeste plannen is geen of slechts summiere (algemeen en op hoofdlijnen) informatie opgenomen over de noodzakelijke communicatie en educatie. In enkele plannen wordt aangegeven, dat dit in een apart plan moet worden uitgewerkt.

In een gering aantal plannen blijft dit hoofdstuk beperkt tot de rolverdeling in de communicatie tussen rijk, provincie, beheerder en andere organisaties. Beide onderwerpen zijn onvoldoende gebiedspecifiek (welke activiteiten worden voorzien) uitgewerkt.

Conclusies

In de meeste plannen ontbreekt de informatie over de drie belangrijke onderwerpen ‘verantwoordelijkheden’, ‘beschikbare middelen’ en ‘communicatie’ of beperkt zich tot algemene informatie.

Voor de vergunningverlening krijgt de registratie betreffende cumulatieve effecten (boekhouding cumulatie) niet expliciet de aandacht.

Inzicht in de noodzakelijke (vormen) van samenwerking bij de uitvoering ontbreekt in de meeste plannen.

Eventuele knelpunten bij de hierboven besproken onderwerpen ontbreken of worden onvolledig en/of niet expliciet genoemd. Hierdoor blijft onduidelijk of in voldoende mate aan de randvoorwaarden wordt voldaan, die belangrijk zijn voor de uitvoering van de noodzakelijke maatregelen.

Aanbevelingen

Prioriteit 1

- Meer aandacht voor mogelijke knelpunten bij ‘verantwoordelijkheden’, ‘beschikbare middelen’ en ‘communicatie’
- Expliciete aandacht voor de verantwoordelijkheden rond cumulatie (boekhouding)
- Informatie afstemmen met een eventuele financieel- economische paragraaf

Prioriteit 2

- Gebruik tabellen waar mogelijk
- Tabel met sectoren en hun instanties waarmee moet worden samengewerkt (bijv. in het buitenland voor die gebieden waar dit speelt). Informatie kan echter ook in ‘Realisatie instandhoudingsdoelen’ (zie hoofdstuk 9)
- Aandacht voor de mate van detail van de informatie (bijv. bij communicatie en educatie)

11 Overige zaken

De beheerplannen spelen als openbaar document een rol in de vergunningverlening. De bruikbaarheid van de geboden informatie en de leesbaarheid zijn daarom belangrijke kenmerken van de plannen. Daarom zijn, naast de inhoudelijke eigenschappen, ook deze meer technische eigenschappen geanalyseerd.

Gebruikte criteria en hun beoordeling *(zie hoofdstuk 2)*	
Belangrijk	*Uitwerking*
- Leesbaarheid: omvang, heldere conclusies, begrijpelijke taal, herhaling teksten	Matig/slecht
- Samenhang hoofdstukken (structuur plannen)	Matig
- Publieksvriendelijke samenvatting	Matig/slecht
- Bruikbaarheid: kwaliteit kaarten (leesbaarheid, topografische aanduidingen)	Matig/slecht
Minder belangrijk	
- Per gebied aangevulde standaard Verklarende Woordenlijst	Matig/slecht
- Gebruik tabellen, lijst met nuttige adressen	Matig/redelijk
- Gebruik literatuur en andere bronnen	Matig
- Bijlagen	Matig

Bruikbaarheid

De bruikbaarheid is onder andere beoordeeld op de aanwezigheid en kwaliteit van kaarten. In alle rapporten worden kaarten gepresenteerd maar in ongeveer de helft is de kwaliteit matig tot slecht. Het betreft niet alleen grafische aspecten (resolutie) maar ook de informatie. Soms is er teveel informatie op kaarten te vinden en soms te weinig (bijv. topografische namen die in de tekst worden gebruikt zoals namen van deelgebieden). Goede kaarten worden o.a. gevonden in het beheerplan 'De Peelen'.

Alle beheerplannen, op een enkel plan na, geven een overzicht van gebruikte bronnen (literatuurlijst). Opvallend is het verschil in lengte. In vrijwel alle plannen is het niet mogelijk de literatuur per hoofdstuk terug te vinden. Dit kan worden opgelost door in de tekst met nummers te werken en achter in een genummerde lijst te presenteren.
Vooral de gebruikte literatuur bij de toetsing van het bestaand gebruik is belangrijk. Ook hier valt het verschil op in het aantal gebruikte bronnen. Soms blijken belangrijke bronnen niet te zijn geraadpleegd.

– In ongeveer de helft van de plannen worden lijsten met nuttige adressen gegeven.
– In een gering aantal plannen zijn lijsten met verklarende woorden opgenomen.
– In de meeste plannen is een samenvatting opgenomen, hetzij al uitgewerkt dan wel als nog te schrijven. Er is flink wat variatie in omvang en uitwerking van de samenvatting, voor zover aanwezig.
– Het beheerplan 'Wieden - Weerribben' wordt gepresenteerd als raamplan. Hierdoor wordt expliciet verwezen naar nog te schrijven deel- beheerplannen en andere plannen. Door het ontbreken van allerlei detailinformatie (verwezen wordt naar achtergrond rapporten) is dit globale plan op onderdelen echter minder goed vergelijkbaar met de andere plannen.

Leesbaarheid
De lengte van de beheerplannen verschilt aanzienlijk (circa 100- 200 pagina's) en dat geldt ook voor de leesbaarheid. Dit laatste is niet alleen afhankelijk van de schrijfstijl en of het plan door een of meer auteurs is geschreven, maar ook door lange en onduidelijke teksten en veel herhaling. De leesbaarheid hangt nauw samen met de structuur van het rapport (inhoudsopgave) en de structuur per hoofdstuk (waarbij vaak onduidelijkheid bestaat over het doel van het hoofdstuk en het belang van de gepresenteerde informatie). Vrijwel alle plannen formuleren geen heldere conclusies (eventueel per hoofdstuk) of lijstjes met knelpunten in de verschillende hoofdstukken.

Alle plannen werken met bijlagen. Het aantal verschilt en ook de aard van de informatie. In een gering aantal plannen is de afbakening met de hoofdstukken onduidelijk, dat wil zeggen dat cruciale informatie in een bijlage staat die in een hoofdstuk zou worden verwacht.

Conclusies
De kwaliteit van de plannen neemt toe als meer aandacht wordt besteed aan de structuur van het beheerplan en de inhoud van de hoofdstukken (er is veel 'ruimte' voor de schrijvers van de plannen om de aard van de informatie en vooral de omvang en mate van detail zelf te bepalen). Ook het afsluiten van de hoofdstukken met heldere conclusies draagt positief bij aan de kwaliteit.

De expliciete vermelding van gebruikte bronnen in de hoofdstukken en vooral bij de hoofdstukken over bestaand gebruik, het schatten en beoordelen van mogelijke effecten ontbreekt grotendeels. Indien aanwezig zal dit de kwaliteit van de hoofdstukken vergroten en de bruikbaarheid van de plannen vergroten.

Een beter afbakening tussen hoofdstukken en bijlagen is nodig.

Een betere kwaliteit van de kaarten zal de kwaliteit van de plannen vergroten.

De variatie in de samenvattingen is groot. Afstemming van dit onderdeel van de plannen als openbaar document is noodzakelijk.

Aanbevelingen
Prioriteit 1
- Nader uitwerken vaste structuur beheerplannen en hoofdstukken (bijv. vaste kopjes)
- Per hoofdstuk heldere conclusies en/of knelpunten in kaders
- Vast (beperkt) aantal bijlagen (met vast onderwerpen). Per gebied kan dit worden aangevuld
- Beter verantwoorden van gebruikte informatie(bronnen) per hoofdstuk
- Nader uitwerken inhoud van de samenvatting

Prioriteit 2
- Standaard verklarende woordenlijst (in bijlage), die afhankelijk van het gebied kan worden aangevuld
- Meer overzichtelijke (samenvattende) tabellen in de hoofdstukken
- Verhogen van de (technische/informatieve) kwaliteit van kaarten

Literatuur

Aggenbach, C.J.S., M.H. Jalink, D. Bankert en H. Hunneman, 2007. Knelpunten- en kansenanalyse Natura 2000-gebieden. Achtergronddocumentatie Natura 2000-gebieden. Kiwa Water Research/EGG-Consult/Unie van Bosgroepen, Nieuwegein.

Bouwma, I.M., J.A.M. Jansen, S.M. Hennekens, H.Kuipers, M.P.C.P. Paulissen, C.M. Niemeijer, M.F. Wallis de Vries, R. Pouwels, M.E. Sanders en M.J. Epe, 2009. Realisatie landelijke doelen Vogel- en Habitatrichtlijn. Een onderzoek naar de noodzaak voor aanvullende beleidsmaatregelen ter realisatie van de landelijke doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Alterra- rapport 1835. Alterra, Wageningen.

Dienst landelijk Gebied, 2010. Inhoudelijke omschrijving concept beheerplan.

Dobben, H.F. van, J. Runhaar en P.C. Jansen, 2008. Structuur en functie van habitattypen. Nadere definiering en monitoring in het kader van de Habitatrichtlijn. Deel II: kritische condities en wijze van monitoring. Alterra rapport-1561, WOT IN serie nr 4. Alterra, Wageningen.

Dobben, H.F. van, J.A.M. Janssen en A.M. Schmidt, 2007. Structuur en functie van habitattypen. Nadere definiering en monitoring in het kader van de Habitatrichtlijn. Deel I: Uitgangspunten. Alterra-rapport 1529, WOT IN serie nr 3. Alterra, Wageningen.

Janssen, J.A.M., H.F. van Dobben, R. Haveman, S.M. Hennekens, H.P.J. Huiskes, J.H.J. Schaminée, A.M. Schmidt en M. van Mierloo, 2008. Monitoring van Natura 2000-habitattypen-advies voor een landelijk meetprogramma. Alterra-rapport 1633, WOT IN serie nr.8. Alterra, Wageningen.

LNV, 2006. Natura 2000-doelendocument: Duidelijkheid bieden, richting geven en ruimte laten. Ministerie LNV, Den Haag.

LNV, 2009. LNV Checklist N2000 beheerplannen. Ministerie LNV, Den Haag.

Regiebureau Natura 2000, 2009. Programma van Eisen Gebiedsgerichte monitoring Natura 2000.

Regiebureau Natura 2000, 2010. Handreiking typische soorten (concept versie februari 2010).

Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten, 2008. Checklist voor de inhoud van de Natura 2000-beheerplannen (september 2008).

Vogelbescherming, 2008. Richtlijn Inhoud Natura 2000-beheerplannen (november 2008).

www.synbiosys.alterra.nl/Natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=kiwaachterkanten

Bijlage 1 Maatregelen-/doelen-tabel voor Natura 2000-beheerplannen

(Bron: SBB-NM)

Om op landelijk en gebiedsniveau een overzicht te krijgen welke maatregelen in relatie tot de doelen in de eerste beheerplanperiode (6 jaar) worden genomen is onderstaande tabel opgesteld. De synopsistabel biedt inzicht in de geplande maatregelen in het gebied en het kwalitatieve en kwantitatieve effect van deze maatregelen op de doelen voor de habitattypen en soorten.

De synopsistabel is een samenvatting van de uitgebreide beschrijving van de maatregelen in hoofdstuk 5 Maatregelen (LNV-beheerplannen). Als laatste onderdeel van het hoodstuk maatregelen moet deze tabel opgenomen worden. De tabel is tevens een hulpmiddel voor de rapportageverplichting aan de Europese Commissie. Hiervoor stellen de lidstaten elke zes jaar een verslag op over de in het kader van de richtlijn genomen maatregelen, alsmede een beoordeling van het effect van die maatregelen op de staat van instandhouding (artikel 17).

Naam gebied: .....
Datum invullen/vaststelling beheerplan: .....
Bevoegd gezag: .....

	Landelijke staat van instand-houding (Svl)	**Doelen in aanwijzingsbesluit en huidige oppervlakte (ha) en huidige kwaliteit in het gebied**				**Samenvatting geplande maatregelen, (evt. clusteren per categorie)** Zoveel mogelijk onderscheid maken of een maatregel specifiek wordt genomen ten behoeve van de doelen (art. 6.1 van de Habitatrichtlijn) en/of dat een maatregel wordt genomen om toekomstige verslechtering en/of verstoring te voorkomen, mitigerende maatregelen (art. 6.2 van de Habitatrichtlijn). Tevens aangeven of maatregelen specifiek voor Natura 2000 genomen moeten worden dus additioneel zijn of niet. Dit kan in de toelichting waarnaar het nummer verwijst, anders gebruiken maken van een ♦												**Doel oppervlakte (ha) en kwaliteit na zes jaar**		**Doel op lange termijn (ca. 15 jaar), de instandhoudingsdoelstelling**	
	Groen = gunsitige staat van instandhouding Oranje = matig ongunstig Rood = zeer ongunsitg	Doel oppervlakte	Huidige oppervlakte (ha) *	Doel kwaliteit	Huidige kwaliteit (matig of goed of matig en goed)	Verbetering waterkwaliteit	Vermindering verdroging	Overige waterkwantiteitsmaatregelen	Vermindering verzuring	Vermindering vermesting	Interne beheermaatregelen	Ontsnippering	Randvw. recreatie (bv . zonering)	Randvw. grondwateronttrekking	Randvw. onderhoudswerkzaamheden	Toepassen van gedragscode ff-wet	.....	Minimale oppervlakte totaal (ha)* (aangeven met een range)	Kwaliteit (goed of matig)**	Minimale oppervlakte totaal (ha)*	Minimale oppervlakte totaal met kwaliteit goed (ha)
Habitattypen																					
H2310 stuifzandheiden met struikheide	**rood**	>	9,5	>	M		♦					3						10	G	15	> 5 ha
H6410 Blauwgraslanden	**rood**	=	0,3	>	M	1		♦			2							0,3 - 0,4	M	> 0,4	> 0,2 ha

H9120 Beuken-eikenbossen met hulst	**oranje**	=	10	=	G										♦			> 10	G	> 10	> 10 ha
* H91E0_C en alsmede SoU Vochtige alluviale bossen (beek-begeleidende bossen)	**oranje**	>	3	=	G&M					♦		4						3,5 - 4	G	5	> 5 ha
Soorten																					
H1083 Vliegend hert	**oranje**	=	5	>	**oranje**		♦				♦							5 - 7	**groen**	> 5	> 10
H1134 Bittervoorn	**oranje**	=	10	>	**groen**	1		4				♦			5			> 15	**groen**	>	> 20
H1318 Meervleermuis	**oranje**	=	80	=	**oranje**	♦				1		3						90 - 130	**oranje**	> 200	**oranje**
H1145 Grote Modderkruiper	**oranje**	=	20	=	**oranje**			♦										>25	**oranje**	> 30	**groen**

Toelichting * en ** :

* Voor soorten gaat het om oppervlakte leefgebied en/of aantal exemplaren. Voor een groot aantal soorten is de kwantificering lastig, maar voor het overzicht landelijke en gebiedsdoelen in Nederland is het belangrijk dat het wel gebeurt. Het geschatte oppervlakte of aantal kan ook met een onder- en bovengrens worden aangegeven. Een mogelijkheid is de tabel voor soorten (in soorten, broedvogels en niet-broedvogels) te splitsen van die van de habitattypen en een aparte tabel voor de soorten te maken. (Herstel van populaties van soorten hangt vaak van meer effecten af dan alleen van de genomen maatregelen in een gebied.)

** *Indien een kwaliteitsverbetering wordt gerealiseerd, dit aangeven. Dit kan op verschillende manieren worden bereikt, door toename van het aantal typische soorten, door realisatie van een component van een habitattype dat nu ontbreekt (bijv. herstel actieve verstuiving in een stuifzandgebied H2330).*

Beschrijving van de maatregelen, (inclusief geplande datum van uitvoering en eventuele andere bijzonderheden).

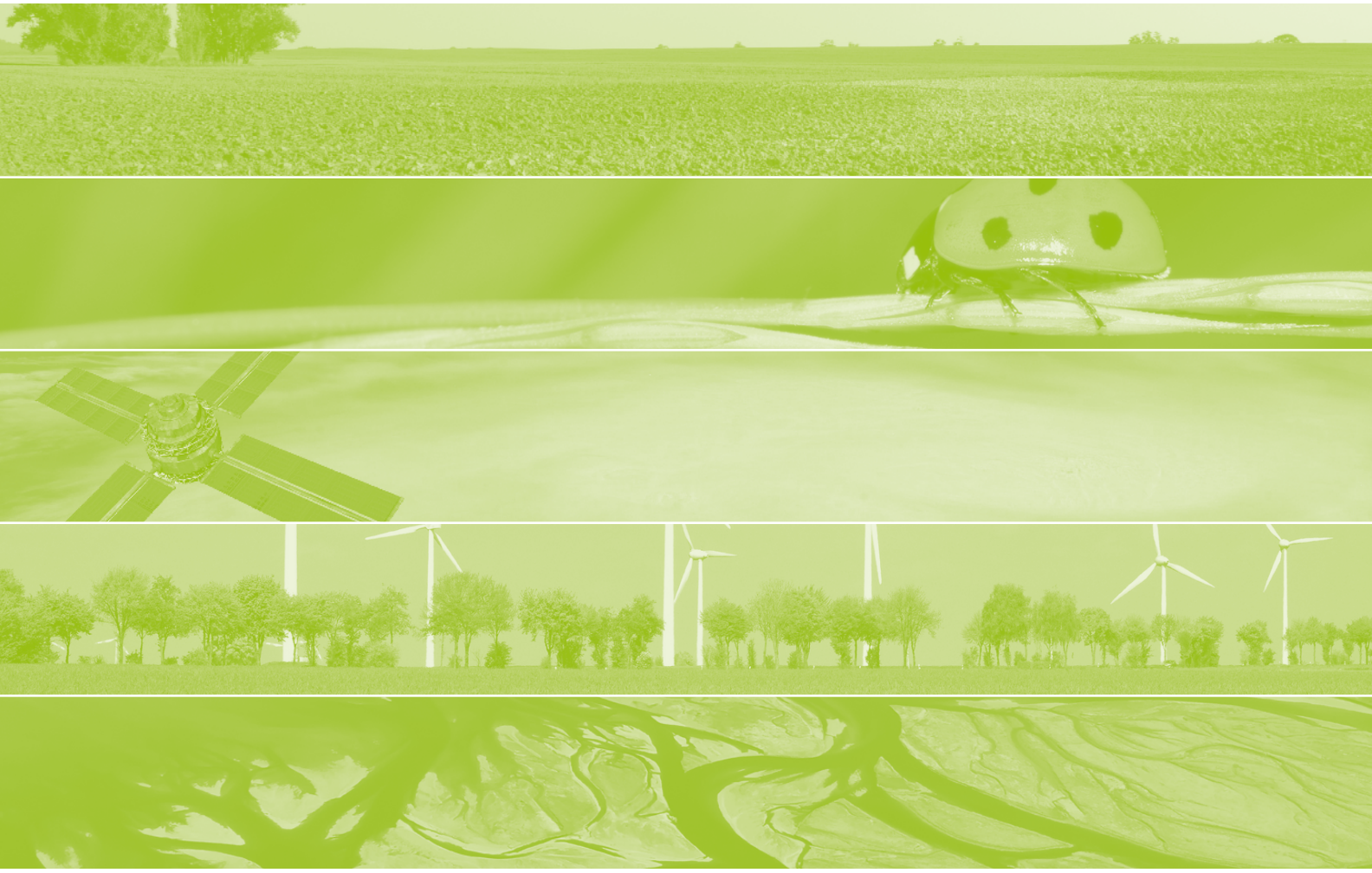
1. aanleg stuw, KRW en Natura 2000-maatregel, was al opgenomen in eerdere planvorming, geplande uitvoering juni 2009;
2. maaibeheer, reguliere beheermaatregel, jaarlijks na 15 juni;
3. aanleg faunapassage, additionele maatregel, najaar 2011;
4. .....
5. .....

Toelichting:

→ Zoveel mogelijk de geplande maatregelen ruimtelijk in beeld brengen op kaart.

→ In het geval van bijzondere maatregelen, zoals maatregelen die worden genomen die worden genomen ten behoeve van mitigatie en/of compensatie, graag dit bij de beschrijving van de maatregelen vermelden. Dit past mogelijk niet in de tabel, maar wel essentieel om op te nemen in de samenvatting van het beheerplan.

- Zijn er bijvoorbeeld in verband met de goedkeuring van een (toekomstig) plan of project maatregelen ter compensatie hiervan al in het beheerplan opgenomen ? Nederland moet deze compensatiemaatregelen rapporteren aan de Europese Commissie.
- Welke innovatieve maatregelen zijn er genomen, bijvoorbeeld een nieuwe vorm van cyclisch waterpeil of een nieuwe techniek van plaggen ? De Europese Commissie wil hierover graag op de hoogte worden gebracht. Indien het innovatieve maatregelen zijn biedt dat in sommige gevallen extra mogelijkheden voor Europese financiering.

Alterra is onderdeel van de internationale kennisorganisatie Wageningen UR (University & Research centre). De missie is ‘To explore the potential of nature to improve the quality of life’. Binnen Wageningen UR bundelen negen gespecialiseerde en meer toegepaste onderzoeksinstituten, Wageningen University en hogeschool Van Hall Larenstein hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 40 vestigingen (in Nederland, Brazilië en China), 6.500 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de vooraanstaande kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen natuurwetenschappelijke, technologische en maatschappijwetenschappelijke disciplines vormen het hart van de Wageningen Aanpak.

Alterra Wageningen UR is hèt kennisinstituut voor de groene leefomgeving en bundelt een grote hoeveelheid expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan: kennis van water, natuur, bos, milieu, bodem, landschap, klimaat, landgebruik, recreatie etc.

Meer informatie: www.alterra.wur.nl